12

ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਗਿਆਨੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੜਿਆਣਾ
ਪੰਥਕ
ਢਾਡੀ ਜੱਥਾ
98150-03075
ਪਿੰਡ ਕੜਿਆਣਾ ਤਹਿ: ਫਿਲੌਰ (ਜਲੰਧਰ)

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ 'ਇਕ ਹੋ ਬੀਤੇ ਸਾਲ' ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧.

ਬਰਖਾ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਲਹਿ ਪਈ, ਉਜਾੜ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ, ਵਸਦੀ ਨਾ ਗਿਰਾਂ, ਕਪੜੇ ਭਿੱਜ ਗਏ, ਖੜੀਆ ਬੀ ਸਿੱਜ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਪਾਲਾ ਬੀ ਆ ਗਿਆ। ਹੇਠੋਂ ਪੈਰ ਤਿਲਕਣ, ਉਤੋਂ ਕਣੀਆਂ ਵੱਜਣ, ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਪੌਣ ਸਰੀਰ ਦੀ ਗਰਮੀ ਉਡਾਈ ਜਾਵੇ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀਹ ਹੋਵੇ ? ਦਿਲ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਤਾਂਘਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਪਾੜ ਕੇ ਬੀ ਚੁਫੇਰੇ ਦੂਰ ਤਕ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜਾਈ, ਪਰ ਕੋਈ ਠਾਹਰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਈ। ਠਾਹਰ ਬਿਨਾ ਠਹਿਰਨਾ ਅਫਲ ਸੀ ਤੇ ਟੁਰੇ ਜਾਣਾ ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਖੇਚਲ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਟੁਰੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਠਹਿਰਨ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਸੁਹਿਬਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀ ਨਿੱਘ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਉਡਦੀ ਸੀ ਉਨੀਂ ਕੁ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕੁਛ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਡੋਰ ਟੁਰੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਥਕਾਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਣ ਲਗ ਪਿਆ ਜੋ ਟੁਰਨੇ ਨੂੰ ਬੀ ਭਾਰੂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਝਾਗਦਿਆਂ ਇਕ ਬੁਰਜੀ ਜੇਹੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ। ਦਿਲ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤੇ ਨਿੱਗਰ ਬੁਰਜੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਂਈਂ ਕਰੇ ਜੇ ਕੋਈ ਮੰਦਰ, ਸਮਾਧ ਜਾਂ ਮਕਬਰਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਔਖ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲੇ। ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਸੇਧ ਬਧੀ, ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਹੀਲਾ ਕੀਤਾ, ਮਨ ਨੇ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖੀਆਂ। ਉਹ ਗੁੰਬਦ ਆ ਗਿਆ, ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਸਨ, ਉਹ ਨਿੱਗਰ ਬੁਰਜੀ ਨਾ ਨਿਕਲੀ, ਇਕ ਬੂਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੂਥੀ ਤਖਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਦਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਬੈਠਣ ਤੇ ਗੋਡੇ ਜੋੜ ਲੇਟਣ ਜੋਗੀ ਥਾਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਕਦਮ ਧਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਿਭੂਤੀ ਦੇ ਆਰਾਮ ਅਸਥਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਅਦਬ ਨੇ ਮੰਨ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਦਮ ਸੰਭਾਲਕੇ ਰਖ, ਪਰ ਫੇਰ ਉਸੇ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਜਿਹੜੇ ਸੁਖ ਦੇ ਕੇ ਭਲੇ ਅਖਵਾਏ ਉਹ ਮਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰੇ ਆਏ ਅਤਿੱਥੀ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨੋਂ ਕਦ ਪਰੇ

ਹਟਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ? ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਮੈਂ ਵਧਵੇਂ ਛੱਜੇ ਹੇਠ ਆ ਖਲੋਤਾ, ਜੁੱਤੀ ਲਾਹੀ , ਕਪੜੇ ਉਤਾਰਕੇ ਰੱਖੇ, ਖੜੀਆ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਬਾਹਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਭਿੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਚਾਦਰ, ਕਛਹਿਰਾ, ਕੁੜਤਾ ਤੇ ਦੁਪੱਟਾ ਕੁਛ ਸੁੱਕੇ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਪਿੰਡਾ ਪੂੰਝ ਕੇ ਏਹ-ਟੱਲੇ ਲਾਹ ਲਏ ਤੇ ਉਸ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਨਿੱਘ ਆ ਗਈ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁਛ ਸੁਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਾਲੇ ਤੇ ਪੈਂਡੇ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂ ਧਯਾਨ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਵਲ ਆ ਗਿਆ, ਸੁਖ ਵਲੋਂ ਸੁਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਲ ਜਾ ਪਿਆ। 'ਆਹ! ਜੇ ਇਹ ਥਾਉਂ ਨਾ ਲੱਭਦਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ? ਕਿਸੇ ਸੁਭਾਗੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਇਹ ਥਾਉਂ ਬਣਾਯਾ ਹੋਊ? ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਮੇਰੀ ਹੀ ਜਾਨ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮਸਾਲਾ ਕੱਠਾ ਕਰਾਇਆ ਹੋਊ ?' ਹੁਣ ਸੋਚ ਫੁਰੀ ਕਿ 'ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਮੰਦਰ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਸਮਾਧ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਹੈ ਤਾਂ ਕੀਹ ਹੈ?' ਫੇਰ ਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਬੂਟੇ ਗਿਣਨ ਨਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ ਅੰਬ ਛਕਣੇ ਚਾਹੀਏ। ਸੁਖ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਥਾਂ ਆਗਯਾ ਦੇਵੇ ਉਨਾ ਕੁ ਨਿੱਸਲ ਹੋ ਜਾ'। ਜਾਂ ਨਿੱਸਲ ਹੋਇਆਂ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਚਿਰ ਵਿਚ ਚੂਨੇ ਗਚ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਡਾਟ ਵਾਲੀ ਛੱਤ ਦੀ ਸਫੈਦੀ ਉਤੇ ਫਿਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਭਰੈਰੀ ਹੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜੀ ਤੇ ਪੁਤਲੀਆਂ ਥਾਣੀਂ ਥੱਲੇ ਲਹਿਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁਆਲ ਗਈ।

ਜਦ ਮੈਂ ਸੌਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਉਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਕੁਛ ਸੂਰਤ ਦਾ ਭੁਲਾਵਾ ਪੈਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਨੰਗੀ ਨੁਹਾਰ, ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸੁਡੌਲ ਡੀਲ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੁਖ ਦੀ ਚਮਕ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਦਮਕ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਸਾਫ, ਉਚੀਆਂ ਤੇ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗੀ 'ਹੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਪਯਾਰੇ। ਕੁੱਠਿਆਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਬੇਅਦਬੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਹੈਂ ? ਜਿਸ ਸਾਂਈਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਥਾਉਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੀਰਤਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹਈ ਤੇ ਸੌਣ ਦੀ ਪੈ ਗਈ ਆ। ਸ਼ੁਕਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੰਦਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਬੰਦਾ ਮੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਖੇਦ ਤੇ ਖੇਦ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਦੀ ਚਾਹ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੇ ਸੁਖ ਮਾਣਨ ਵਲ ਐਨਾ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਪੜ੍ਹਨੀ ਬੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਤੇ ਸੋਹਿਲਾ ਬੀ ਯਾਦ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅਦਬ ਸੌਂ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਇਲਾਹੀ ਭੇਤਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਪਾੜਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਲੈਕੇ ਸੌਂ ਜਾਣਾ, ਰਬ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਵਾਕਫੀ ਨਾਲ

ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਕਰਨੇ ਦਾ ਲੱਬ ਹੈ? 'ਫਰੀਦਾ ਜਾ ਲਬੁ ਤ ਨੇਹੁ ਕਿਆ ਲਬੁ ਤ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ'।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ-ਜੀ ! ਸੱਚ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲੱਬ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਕੁਝ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਏਸੇ ਵਿਚ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪਛਤਾਵੇ ਤੇ ਵਿਰਾਗ ਨੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਪਰ ਆਪਣੇ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਨਿਕਾਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਖਲੋਤਾ। ਮੈਂ ਏਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਾਂ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਧੁਨਿ ਉਠੀ ਅਰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਲਗ ਪਈ ਮਲੂਮ ਹੋਈ। ਕਾਹਨੂੰ ਕਦੇ ਐਸੀ ਸੁਰੀਲੀ ਮਿੱਠੀ, ਪਯਾਰੀ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਇਹ ਚੌਂਕੀ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਚੌਂਕੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਆਰਤੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਸੁਣਿਆ। ਕੌਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਕਿਥੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ, ਐਉਂ ਹੀ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੌਣ ਨੂੰ ਜੀਭ ਲਗ ਗਈ ਹੈ।

ਪਲ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਚਾਨਣੇ ਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਫੇਰ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ, 'ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਮੰਦਰ ਕੈਸਾ ਹੈ ?' ਤਦ ਉਸ ਭਾਗ-ਭਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਭਲੇ ਪੁਰਖ ! ਇਹ ਬੁਧ ਮਤ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਕ ਮੱਠ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਦਾ ਇਕ ਤਤਿਖਯੂ ਸਾਧੂ ਬੈਠ ਕੇ ਤਪ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤੰਗ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਗ਼ਾਫਲ ਹੋ ਕੇ ਸੌਂ ਨਾ ਸਕੇ। ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵਡੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਸ਼ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਪਲਟ ਗਏ ਉਹ ਬੁਧ ਦੀ ਸਫਾ ਵਲੇਟੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੇਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਹ ਬੂਟਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਨੇ ਕੇਰ ਦਿਤੇ, ਕੁਛ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੱਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਇਹ ਥਾਂ ਬੀ ਖੰਡਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪਲਟ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਰੰਮਤ ਦੇ ਹੱਥ ਲੁਆਕੇ ਫੇਰ ਬਣਵਾ ਦਿਤਾ। ਏਸੇ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਕਲਸ ਗੁੰਬਦ ਦੇ ਇੱਟਾਂ ਪੱਥਰ ਮਿਲ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਮਸਾਲੇ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਾਨ ਪਾ ਗਏ। ਬਸ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਜਾਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਠੰਡੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਯਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਂਙ ਇਕ ਜਿੱਤ ਦੇ ਬਾਦ ਹੋਰ ਬਖੇੜੇ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਨਵੀਂ ਜਿਤ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਲਗਣ ਵਾਂਙੂ ਹੋਰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਈ ਹੈ ?

ਮੈਂ ਕਿਹਾ–ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਜੀਓ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਇਹ ਬੀ ਜਾਣਾਂ ਕਿ ਇਸ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਨੂੰ ਕਿਸ ਮੁਰਾਦ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰੀ ਹੱਥ ਨੇ ਫੇਰ ਉਠਾਇਆ ਅਰ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਕੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ?

ਹੱਸਕੇ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰੀ ਤੋਂ ਬੀ ਪਿਆਰੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ–ਹੇ ਰਾਹੀ!ਆਦਮੀ ਜਾਣਨ ਲਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉਤਾਵਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਸ਼! ਕਦੇ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਓਨੀ ਕੁ ਕਮਾਈ ਬੀ ਕਰੇ। ਹਾਂ, ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਜਾਣ ਕੇ ਅਕਲ ਦੇ ਮੰਦਰ ਕੋਠੇ ਸਾਰੇ ਭਰ ਘੱਤਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਜਾਣਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਸੋ ਕੁਛ ਕਰੇ ਬੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਸੋਈਓ ਕੁਛ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਅੰਦਰਲਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਜਾਣ ਜਾਵੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜਾਣਨ ਅਰ ਜਾਣੀ ਹੋਈ ਤੇ ਜਾਣਨ ਗੋਚਰੀ ਦਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹਾ ਅਰ ਐਉਂ ਅਸੰਗ ਹਾਂ ਤੇ ਅਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ।

ਹੇ ਰਾਹੀ, ਹੇ ਪਰਾਹੁਣੇ!ਤੇਰੇ ਆਦਰ ਖਾਤਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਸੁਣੀਂ ਤੇ ਸਮਝੀਂ। ਇਹ ਰਾਮ ਕਹਾਣੀ ਲੰਮੀ ਹੈ ਤੇ ਰਤਾ ਡੂੰਘੀ ਹੈ, ਜੇ ਹਰਿਆਨੀ ਨਾਲ ਸੁਣੇਂਗਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਾ ਜਾਣੇਂਗਾ, ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਧਯਾਨ ਜੋੜਕੇ ਸੁਣੇਂਗਾ ਤਾਂ ਸਮਝੇਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਕੀਹ ਬੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੀਹ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਵਿਥਿਆ ਜੁੜੀ ਹੈ,ਸੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਾਲ ਤੋਂ ਮੁੱਢ ਕਰਦੀ ਹਾਂ

ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਰਾਜਸੀ ਘਰ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ। ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਇਸ ਤਪੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਦਾਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਪੇ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲਾਗ ਲਾਗ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰਕੱਢਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਫਤਹ ਪਾਉਣ ਕਰਕੇ 'ਰਾਠ' ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਬਹੁਤ ਸਿੱਕਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੁਲਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਛ ਡਰ ਕਰਕੇ, ਕੁਛ ਰੀਸ ਕਰਕੇ ਤੇ ਕੁਛ ਵਡਿਵਾਈ ਕਰਕੇ ਪਰਦਾ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਭੁਜਬਲ ਦੇ ਤਾਣ ਮੈਂ ਨਿਰਭੈ ਸਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕੁਲਾਰੀਤ ਮੂਜਬ ਸੁਤੰਤਰ ਸਾਂ, ਘੋੜਿਆ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਫਿਰਦੀ ਸਾਂ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੀ ਖੇਡਦੀ ਸਾਂ, ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡਦੀ ਤੇ ਨੇਜ਼ੇ ਬੀ ਪੁਰੋਂਦੀ ਸਾਂ। ਖੁੱਡੀ ਦੀ ਖੇਡ ਤੇ ਖਿੱਦੋਪੱਟੀ ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਬਣਾਕੇ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੀ ਸਾਂ। ਗੱਲ ਕੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਖਾੜਾ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਰਾਤ ਤਕ ਹੱਸਣਾ, ਖੇਡਣਾ,

ਖਾਣਾ, ਦਾਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਛੇੜਨਾ, ਮੌਜਾਂ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਦੌੜਨਾ, ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ, ਜੌਕੀ ਸੌਣਾ। ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਮੰਨਦਾ ਯਾਂ ਜੇ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਖਿਰਕ ਸਕਦਾ। ਮਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਲਾਡਲੀ ਸਾਂ ਤੇ ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਹੁਟੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਧੀਕ ਦੁਲਾਰੀ ਸਾਂ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਕੋ -ਇਕ ਬੱਚੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੱਪੇ ਭਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੌਣ ਸ਼ੀ! ਪਰਜਾ ਪਰ ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਸਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਭੈ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਧਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਹੁਨਾਲ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿਆਲ ਬੀਤ ਗਏ। ਨਾ ਪੁੰਨ ਤੇ ਨਾ ਪਾਪ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰ ਪਈ, ਨਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਫਰਕ ਮੇਰੇ ਆਤਮਾ ਤੇ ਪਿਆ। ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਦੁਨੀਆਂ ਸੁੱਖਾਂ, ਖੇਲਾਂ ਦਾ ਥਾਉਂ ਸੀ ਅਰ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਸਭ ਮੇਰੇ ਆਰਾਮ ਲਈ ਬਣਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਸਦੀ, ਹਰੇਕ ਸਖੀ ਨਾਲ ਚੁਹਲ ਕਰਦੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰਨੋਟੇ ਚੌਕੜੀਆਂ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਬਠੀ ਤੇ ਕੂਕੀ, 'ਅੰਮੀਏ ਟੁਕ ਖੁਆਲ'। ਉਸ ਨੇ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪ ਗ੍ਰਾਹੀਆਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣੀ। ਓਥੋਂ ਉਠੀ ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੰਨਾ ਪੀਤਾ ਤੇ ਚਣੀਓਟੀ ਪਲੰਘ ਤੇ ਧੜੰਮ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਸਿਰਹਾਣੇ ਤੇ ਸਿਰ ਰਖਿਆ ਤੇ ਸੌਂ ਗਈ। ਰਾਤ ਭਰ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਲੀਤਾ, ਕਦੇ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਜਾਗਣ ਦਿਤਾ। ਝੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧੁੱਪ ਅੰਦਰ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਗੀ, ਜਾਗੀ ਤਾਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਠੀ, ਝੱਟ ਲੀੜੇ ਪਾਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਘੋੜੇ, ਸਖੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਜੂਹਾਂ ਬਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡ ਗਈ। ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਓਥੇ ਹੀ ਖੇਡਾਂ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹਸਦੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਤੇ ਉਡਦੀ ਘਰ ਆਈ ਤੇ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਂਦੀ ਪੀਦੀਂ ਹੱਸਦੀ, ਬੋਲਦੀ ਸੌਂ ਗਈ। ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਫੇਰ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਰਾਤ ਪਈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਙ ਗੁਟਕਦੀ ਘਰ ਆ ਗਈ। ਝਨਾਂ ਸਾਥੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵਿੱਥ ਤੇ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਬੇੜਾ ਉਥੇ ਬੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਭੂਈ ਨਈਂ ਦਾ ਸਾਂਈਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਬੀ ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੁਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਦੂਰੋਂ ਜੋ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੁਲਾਵਾ ਪਿਆ ਕਿ ਇਕ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ: ਤੱਕੋ ਖਾਂ ਕੀਹ ਹੈ ? ਕਿੰਨੀਆਂ

ਨੇ ਕਿਹਾ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਹੈ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਐਵੇਂ ਪੱਥਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਪਾੜ੍ਹਾ ਨਾਮੇ ਹਰਨ ਹੈ, ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਜ਼ਰਾ ਅੱਗੇ ਹੋ ਚਲੋ ਤੇ ਹੋਰ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਵੋ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਚਾ ਮਲ੍ਹਾਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਉਛਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੁਲਾਰੇ ਅਝੱਲਵੇਂ ਉਠਦੇ ਸਨ ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕੀਹ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਜਮਾ ਕੇ ਤੀਰ ਸੇਧਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਚਲਾਉਣ ਲਗੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜੀ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਡਰ ਸੀ। ਤੀਰ ਚਲ ਗਿਆ ਤੇ ਐਨ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ। ਉਹ ਜੀਵ ਉਠਿਆ ਨਹੀਂ, ਨੱਠਾ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਦੋ ਕੁ ਭੁਆਟੜੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਬੇਹਿੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਭੱਜਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਤਾਂ ਹਾਇ ਰੱਬਾ! ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਉਹ ਬਨ ਪਸੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਆਦਮੀ ਬੀ ਉਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਜੇਹੀ ਸੂਰਤ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠੀ। ਉਹ ਜੁਆਨ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਜੁਆਨ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਸਾਡੇ ਦਲ ਵਿਚ ਬੀ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਕੁਛ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਕੀਹ ਸੀ! ਉਹ ਕੁਛ ਐਯਾ ਚੰਗਾ ਚੰਗਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਜੋ ਤੀਰ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ, ਪਰ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਮੈਂ ਆਪ ਗਈ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਂ ਐਡੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੇ, ਕਦੇ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਐਡੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੇ, ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਸਹਲੀਆਂ ਇੰਨੀਆਂ ਮਿੱਠਹਆਂ ਲਗੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜਿੱਡਾ ਚੰਗਾ ਉਹ ਲੱਗਾ। ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਬੇਵੱਸ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚੁਫਾਲ ਡਿਗ ਪਈ। ਹਾਂ ਮੇਥਾ ਅਝੁਕ ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਿਆ, ਮੇਰੇ ਅਜੁੜੇ ਹੱਥ ਜੁੜ ਗਏ ਅਰ ਜੋ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਾ ਸੀ ਵਰਤੀ ਉਹ ਅੱਜ ਆ ਵਰਤੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੇਪੇ ਕਿਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਉਹ ਮੋਹਨੀ ਮੂਰਤ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤੀਰ ਖੁਭ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੀਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਵਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰੋਈ ਕੰਬੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਤੀਰ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਅਰ ਉਸ ਛੇਕ ਨੂੰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਹੀ ਮੂਰਖ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਘੁਟ ਕੇ ਫੜਿਆ। ਸਖੀਆਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਰੰਗ ਦੇਖ ਕੇ--ਜੋ ਅਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਾਨੇ ਡਿੱਠਾ, ਮਾੜੀ★ ਨੂੰ ਦੌੜੀਆਂ। ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਦੇਖਕੇ ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਧਾਰ

★ ਰਾਠ ਯਾ ਤਪੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਲ

ਨਹੀਂ ਖਲੋਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਜੋ ਇਹ ਇਕ ਵੇਰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲੇ ਪਰ ਮੇਰਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਲਾਵਾਂ, ਡਰ ਆਵੇ ਜੇ ਮਤਾਂ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਘੁਲਾਯਾਂ ਜਾਗ ਉਠੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪੀੜ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੀੜ ਮੈਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਲਹੂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਹ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਤਕੇ ਤੇ ਆਖੇ, 'ਹੇ ਮੁਟਿਆਰੇ! ਤੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੋਲਾ ਬਣਾਵਾਂਗਾ।' ਮੈਂ ਸੋਚਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨਿਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਲਵਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਮਨਾ ਲਵਾਂਗੀ ਕਿ 'ਹੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਬਾਂਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸ ਵੇਚ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸਮੇਤ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬਣਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਬੀ ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ ਜੇ।' ਇਹ ਅੰਮੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗੀ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਾਂਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਲੇਜਾ ਉਛਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਇਕ ਹੱਥ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਟਹਿਲਣਾਂ ਪਲੋਸਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਐਉਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਲੀ ਨਾੜ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਨੇ ਨੱਪੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਦੂਸਰਾ ਹੱਥ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਘੁਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਵਸੇਂ ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ ਅਰ ਮੇਰੇ ਝਨਾਂ ਵਾਂਙੂ ਉੱਛਲ ਰਹੇ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਤਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੀਤਾ, ਮੈਂ ਸਿਰ ਚੁਕ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਡਿੱਠਾ , ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜ ਗਈ, ਕਾਹਨੂੰ ਕਦੇ ਮੈਂ ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ ? ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਆਖਾਂ: 'ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੇ ਮਨੁੱਖ! ਮੈਂ ਅਨਜਾਣ ਤੈਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਬੈਠੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਆਪ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਕਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਤੀਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਵਿਨ੍ਹਿਆਂ ਹੈ, ਉੱਠ ਅਰ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਇਸੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤ। ਤੇ ਜੇ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਚੀਰ ਕੇ ਵਾਲੀ ਪਾ ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤੇਰੀ ਬਾਂਦੀ ਹੋਈ।' ਪਰ ਹਾਇ ਮੇਰਾ ਸੰਘ ਰੁਕ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕੀ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਆਖਿਆ ਸੋ ਆਖਿਆ ਅਰ ਉਸਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵਾਚਿਆ ਸੋ ਵਾਚਿਆ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਰੱਜਕੇ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਛੱਪਰ ਢਹਿ ਪਏ ਅਰ ਓਹ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਘੁਟਣ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ

ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ, ਮਿੱਟੀ ਸਾਫ ਕੀਤੀ, ਪੂੰਝਿਆ ਜਿੰਕੂ ਮਾਂ ਡਾਢੇ ਚਾਵਾਂ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੀ ਸੀ , ਕੁਝ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗ ਜੇਹੀ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਾਂ ਤੇ ਚਾਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਵੇਰ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲ ਦੇਵੇ। ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈਆਂ ਅਰ ਖੁਲ੍ਹਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੱਡ ਗਈਆਂ, ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਝਮਕਣਾਂ ਭੁੱਲ ਗਏ । ਉਹ ਸੁਆਦ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਯਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਸੁਧੀ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੁਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਅਰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਕਿ 'ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੋਲੀ ਹੈਂ।' ਬੁਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅਰ ਬੋਲੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਬੋਲੇ। ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਬੋਲੇ ਉਹ ਚੇਤੇ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਸਿਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ'। ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਖੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਕੁਛ ਮੇਰੇ ਡਾਢੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਬੁਲ੍ਹ ਬੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਖਿਆ: 'ਜੀਓ ਜੀ!ਕੀਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ?' ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੁਲ੍ਹ ਤੇ ਨੈਣ ਫੇਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਅਰ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕੁਛ ਚਿਟਿਆਸ ਹੋਰ ਆ ਗਈ

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਤੇ ਹਕੀਮ ਵੈਦ ਤੇ ਕਈ ਦਾਸ ਆ ਗਏ। ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਹੱਸੇ ਨਹੀਂ, ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਰੋ ਪਈ। ਦੌੜਕੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਛੁਟਕਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਫੁਹਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਵੱਜੀ। ਹਾਇ! ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਕਲਾਈ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਅਰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਲਹੂ ਦੀ ਨਾੜ ਨੂੰ ਨਪਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਲਹੂ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਰ ਵਗ ਚੁਕੇ ਲਹੂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਕੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੇਟ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਵੇਂ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਚੁਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਪੂੰਝੇ।

ਵੈਦ ਤੇ ਹਕੀਮ ਹੁਣ ਦੌੜ ਕੇ ਆਏ ਅਰ ਫੱਟੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਫੜਨ ਲਗੇ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਉਥੋਂ ਹਟਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।ਪਿਤਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਛੁਡਾਯਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰਬੰਦ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਲਹੂ ਪੂੰਝਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਰਾਠ ਦੀਏ ਬੱਚੀਏ! ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ?

ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਕਾਇਰ ਨਹੀਂ ਸੀ?' ਪਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕੀਹ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ: 'ਬਾਪੂ ਜੀ! ਛੇਤੀ ਲਹੂ ਬੰਦ ਕਰਾਓ, ਮੈਂ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।' ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੁਛ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੁਛ ਕਾਂਬਾ ਜਿਹਾ ਤੇ ਥਰਰ ਜੇਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਠ ਬਾਪੂ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ: 'ਛੇਤੀ ਜ਼ਖਮ ਨੂੰ ਸੀਵੋਂ'। ਵੈਦ ਜੀ ਤੇ ਹਕੀਮ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਮਿਆਈ ਤੇ ਹੋਰ ਦਵਾਈਆਂ ਅੰਦਰ ਦਿਤੀਆਂ, ਜ਼ਖਮ ਸੀਤਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਖਿਆ: 'ਬਾਪੂ ਜੀ ਘਰ ਲੈ ਚੱਲੋ, ਓਥੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ'। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਕੌਣ ਮੋੜ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਡੋਲੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੂੰ – ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਚੰਗਾ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ – ਮਾੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਟੁਰੀ। ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਘੋੜੇ ਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਜੀ ਕਰੇ ਜੋ ਮੈਂ ਡੋਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰਾਂ ਅਰ ਉਸ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਪਲ ਭਰ ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਆਂ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਕੁਛ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਯਾ। ਅਸੀਂ ਘਰ ਆਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਉਸ ਦਾ ਡੇਰਾ ਕਰਾਇਆ।

ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੱਖ ਲਿਜਾ ਕੇ ਪੁਛਣ ਲੱਗੀ 'ਬੱਚੀਏ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਕਦ ਦਾ ਤੇਰਾ ਜਾਣੂੰ ਹੈ? ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਏਨੀ ਹੁੱਬ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਆਈ ਹੈ ? ਹੈਂ ਐਨਾ ਪ੍ਰੇਮ?'

ਮੈਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਅੰਮੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਏਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਲਗਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਜਾਣ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਖੱਲ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਰਥ ਹੇਠ ਵਿਛਾਵਾਂਗੀ, ਪਰ ਅੰਮੀਏ! ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋਇਆ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੀ ਸੀ! ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀ ਮੈਨੂੰ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਆਖਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਬੀ ਨਹੀਂ।

ਮਾਂ ਨੇ ਹੱਸ ਕਿ ਕਿਹਾ-- 'ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ-- 'ਅੰਮੀ! ਉਹ ਤਾਂ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਕਦ ਕਰਨਾ ਸੀ ?' ਇਹ ਮੇਰਾ ਭੋਲਾਪਨ ਸੁਣਕੇ ਮਾਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: 'ਜੋ ਕੁਛ ਸਲੂਕ ਤੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਅੰਮੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਹੁਣ ਬੀ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਾੜ ਦੱਬੀ ਹੈ, ਪੈਰ ਘੁੱਟੇ ਹਨ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਗਰਦ ਝਾੜੀ ਹੈ, ਲਾਡ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਬੋਲਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ। ਅੰਮੀ ਜੀ ! ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਡਾਢਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ

ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਚੰਗਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾ।' ਅੰਮੀ ਬੋਲੀ: 'ਕੀਹ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਹਾਂ ਅੰਮੀਏ! ਤੁਹਾਥੋਂ ਬੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ? ਭਲਾ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਡਿਠਾ ਹੈ । ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰਵੇਂ? ਮਾਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਡਾਢਾ ਹੀ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਐਡੀ ਪੀੜ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਪਾਪ ਹੈ ਨਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਪ ਆਖਦੇ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਉੱਠ ਗਈ ਸਾਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹ ਮੈਨੂੰ ਕਾਇਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਪ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਮੈਂਥੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਬਦਲਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਅੰਮੀਏ! ਜੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛਾਤੀ ਅੱਗੇ ਕਰਾਂਗੀ ਤੇ ਜੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦਾਸੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗੀ। ਬੀਬੀ ਅੰਮੀ! ਮੈਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਨਾ।'

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਮੀ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਮੁਸਕ੍ਰਾਈ, ਪਰ ਫੇਰ ਰੋ ਪਈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠਾ। ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਓਹ ਲੋਕ ਰੋਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਅਸੀਂ ਰਾਣੇ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਕੱਚਾ ਪਾਣੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪ ਰੋਈ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦਸਿਆ ਸੀ, ਨੀਚ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੀਵੀਂ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਪਰ ਅੰਮੀ ਨੇ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਕਿਉਂ ਰੋਈ ? ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਅੰਮੀ ਬੋਲੀ--'ਬੱਚੀਏ! ਕੀ ਆਖਾਂ? ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਆਦਮੀ ਮੋਏ। ਰਾਜ ਭਾਗ ਖ਼ਬਰੇ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਆਵੇ । ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੈਰੀ ਰਾਇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਤੂੰ ਤਕੜੀ ਨਾ ਹੋਈਓਂ ਤੇ ਲੜ ਕੇ ਫਤਹਿ ਪਾਕੇ ਰਾਠ ਨਾ ਬਣੀਓਂ ਤਾਂ ਰਾਜ ਕੀਕੂੰ ਸਾਂਭੇਂਗੀ? ਮਾੜਾ ਤਾਂ ਹੋਯਾ, ਪਰ ਕੀਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੰਗਲਾ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸਹੀ।' ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਮੈਂ ਨਿਆਣੇ ਬਾਲ ਵਾਂਗੂ ਰੋਈ। ਮਾਂ ਨੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਰੋਣਾ ਨਾ ਠਲ੍ਹੀਵੇ, ਆਖਾਂ- 'ਅੰਮੀਏ! ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਤਾਹੀਓਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰ 'ਕੰਗਲਾ' ਆਖਦੀ ਹੈਂ? ਜੇ 'ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਓਹ ਜਾਣੇ'। ਅੰਮੀ! ਜੇ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹੋ ਤੀਰ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਪੁਰੋਵਾਂਗੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖੇਡਾਂਗੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਨਹੀਂ ਪਾਵਾਂਗੀ। ਅੰਮੀਏ! ਤੈਨੂੰ

ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ ਤੂੰ ਚਾਉ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੈਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹਨ, ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 'ਕੰਗਲਾ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀਹ ਹੋਇਆ' ਆਖਦੀ ਹੈਂ। ਵੈਦ ਨੂੰ ਸੱਦ ਖਾਂ ਵੇਖੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਡੋਰੇ ਦਾ ਜਾਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਜਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ? ਹਾਇ!ਹੁਣ ਅੰਮੀਏ!ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ, ਏਥੇ ਕੁਛ ਉਛੱਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰਾ ਜੀ ਏਸ ਉਛਾਲੇ ਤੋਂ ਘਬਰਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਆਖੇਂ 'ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ' ਤਦ ਤਾਂ ਇਹ ਉਛਾਲਾ ਘਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਕੁਛ ਉਛਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪਿਆ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੈਣ ਥੰਮ੍ਹੀਦੇ ਨਹੀਂ। ਆਹ! ਵੇਖ ਮੇਰੇ ਹੰਝੂ ਠਲ੍ਹੀਦੇ ਨਹੀ, ਲੈ ਕਰ ਬੁਕ ਤੇ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈ। ਦੱਸ ਅੰਮੀਏ!ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ?'

ਮੇਰਾ ਇਹ ਹਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ।'ਰੋ ਨਾ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਬੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਜੋ ਚੰਗਾ ਲਗੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਕੰਗਲਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਕੋਈ ਸਾਊ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕੰਮੀ ਕਾਦੂ ਲੋਕ ਹੋਊ, ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਕਰੀਂ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਅੰਮੀ!ਕਪੜੇ ਡਾਢੇ ਚਿੱਟੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੱਥਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਊ ਦਾ ਐਡਾ ਚੌੜਾ ਗੋਲ ਤੇ ਚਮਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਜੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੌਂ ਤੇ ਡੰਗਰ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਟੱਲੇ ਬੀ ਆਪੇ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਪਰ ਅਛਾ, ਮਾਂ ਜੀ!ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਆਖੋਗੇ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਹੈ।'

ਮਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲੀ : 'ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਜੋ ਤੂੰ ਇਸੇ ਗੱਲੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈਂ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਜੋ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਵੇ, ਵੈਦ ਤੇ ਹਕੀਮ ਬਾਹਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ, ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ, ਉਹ ਦਾਰੂ ਕਰਨ, ਇਕ ਵੇਰੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਖਾਂ, ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੇ ਮਨੁੱਖ!ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਜੀ ਆਵੇ ਡੰਨ ਦੇਹ।'

ਮਾਂ ਦੇ ਜੀਅ ਵਿਚ ਖਬਰੇ ਕੀ ਆਈ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, 'ਟਹਿਲਣਾਂ ਬਾਂਦੀਆਂ ਬਥੇਰੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਆਪੇ ਹੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ, ਤੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰੀਂ, ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪੈਣਗੇ।'ਸੋ ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਆ ਗਏ, ਮੈਂ ਲੱਗੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਟਹਿਲਣਾਂ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ

ਜੀਅ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਪਲੰਘ ਡਾਢਾ ਹੀ ਨਰਮ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਉਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਇਆ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਪੱਖਾ ਕਰਦੀ ਰਹਵਾਂ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਤਕਦੀ ਰਹਵਾਂ ਤੇ ਉਡੀਕਾਂ ਜੁ ਕਦ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹਣ ਤੇ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ, ਕਦ ਬੁਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹਣ ਤੇ ਉਹ 'ਸਿ ਰੀ ਵਾਹਿ ਗੁ ਰੂ', ਫੇਰ ਸੁਣਾਂ

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਉਹਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਠੰਡੇ ਸਾਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ 'ਧੰ ਨ ਨਾ ਨ ਕ' ਤੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੁਲ੍ਹੇ। ਨੇਤ੍ਰ ਕੀਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਬੰਦੀ-ਖਾਨਿਓਂ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਮੈਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਨੈਣ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਤੇ ਆਖਿਆ :- 'ਹੇ ਚੰਗਿਆ! ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਿਆ! ਮੈਂ ਅਪਰਾਧਣ ਹਾਂ'। ਉਹਨਾਂ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਡਿੱਠਾ ਤੇ ਫੇਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਜੀਭ ਨੇ ਪੁਛਿਆ : ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਹਾਂ?' ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਬੀ ਆਖੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਨਾ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਨਾ ਬੁਲ੍ਹ। ਕੋਈ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਫੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:-

ਮੰਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਕੀਚਈ ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ॥
ਜਿਉ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨ ਹਾਰੀਐ ਤੇਵੇਹਾ ਪਾਸਾ ਢਾਲੀਐ ।
ਕਿਛੁ ਲਾਹੇ ਉਪਰਿ ਘਾਲੀਐ ॥ ੨੧ ॥

ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸਮਝੀ , ਹਾਂ ਇੰਨਾ ਸਮਝੀ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਮੰਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ, ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਡੀਕਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਆਖੇਗਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਕੈਦ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਪਾਪ ਬਦਲੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਫੇਰ ਬੁਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : 'ਤੁਸਾਂ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੀਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਨੇ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਰਾਜੀ ਰਹੋ'। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਸੁਤਾ ਤਕ ਕੇ ਮੈਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ : 'ਦੇਖ ਲੈ ਮਾਂ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕੇਡਾ ਹੈ? ਆਖਦਾ ਹੈ-- 'ਤੀਰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ, ਤੀਰ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਹੈਂ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਪਈ ਹੈਂ...'। ਦੇਖ ਮਾਂ! ਜੋ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਪਿਆ ਆਖਦਾ ਏ, ਅੰਮੀਏ! ਕੇਡਾ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਭਲਾ ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਦੇ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਆਖਣ? ਉਹ ਤਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਆਖਦਾ

ਹੈ : 'ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਹੈ'। ਮਾਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ : 'ਜਾਹ ਅੱਜ ਖੂੰਡੀ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਲ ਆ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ , 'ਮਾਂ ! ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਗਲ ਤੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਹੁਣ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਪਿਆ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠਾਂ ।'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਲੰਘੇ, 'ਚੰਗੇ'ਜੀ ਦਾ ਜੀ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ ਦਿੱਸੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : 'ਦੇਖ ਤੂੰ ਇਕ ਪਰਦੇਸੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦੇਵਾਂ? ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੇਵੇਗੀ, ਉਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈ ਧਯਾਨ ਦੇ ਕੇ, ਉਹ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਜੋ 'ਤੂੰ ਏਹ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ, 'ਆਤਮਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ'ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੀ ਰਾਤ ਫੇਰ ਮੂੰਹ ਖੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, 'ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉਚੀ ਹੈਂ, ਸਰੀਰ ਨਾ ਰਹੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੀ ਹੋਵੇਂਗੀ। ਤੂੰ ਜੇ ਨਿਰਾ ਸਰੀਰ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਹੱਸ ਖੇਡ ਖਾ ਪੀ ਛਡਿਆ ਕਰ, ਪਰ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਨਿਆਂ ਕਰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇਂ ਵਰਗੀ ਆਤਮਾ ਵੇਖਿਆ ਕਰ। ਦੌਲਤ ਤੇ ਸਰੀਰ ਪਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀ ਆਤਮਾ ਦਿੱਸਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਆਤਮਾ ਵੇਖਿਆ ਕਰ ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਉਚੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਿਕੂੰ ਸੁਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈਂ, ਤਿਕੂੰ ਸੁਖ ਦਿਆ ਬੀ ਕਰ।'

ਮੈਂ ਘਬਰਾ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਆ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ : 'ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ? ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਇਆਂ ਨਹੀਂ ਮਰਨਾ ? ਮੈਂ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਹੈ ? ਹਾਇ! ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ? ਜੇ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨਾ ਕਹੁ ਮੇਰਾ ਜੀ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ, ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਬੱਸ ਜੀ ਹੋਰ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾ ਹੋਵਾਂ।' ਉਹ ਬੋਲੇ : 'ਭੋਲੀਏ! ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਉੱਡਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮਿੱਟੀ, ਮਾਸ, ਹੱਡੀ, ਲਹੂ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਚਾਨਣੇ ਵਾਂਙੂ ਜਯੋਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਨਿਰੀ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ, ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈਂ।'

ਮੈਂ ਡਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ ਤੇ ਆਖਿਆ, 'ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ! ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਾਇਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਨਾ ਦੱਸ, ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਜਦ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਤਦ ਮੈਂ ਐਨੀ ਸੁੰਗੜਦੀ ਤੇ ਫੈਲਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਨਾ ਕਹੁ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ।' ਫੇਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ: 'ਹੇ ਚੰਗੀਏ ! ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈਂ! ਸੁਣ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਲੱਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੰਗਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਹਾਂ, ਤੂੰ ਅਚਾਹ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਉਚੀ ਹੈਂ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ।' ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਲਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਡਰ' ਕਰਕੇ ਸੁਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ। ਹਾਂ ਮੈਂ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਡਰ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਹਿਮ ਕੇ ਬਹਿ ਗਈ। ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਜੋ ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਸੁਣਕੇ ਡੌਰ ਭੌਰ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੰਗੀ ਆਵਾਜ਼ ਅੱਗੇ ਕੰਨ ਕੀਕੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹਾਂ? ਮੈਂ ਫੇਰ ਹੀਆ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ: 'ਬੱਸ ਕਰ, ਹੇ ਉਚੇ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਨਾ ਕਹੁ, ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਬੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮਾ ਮੈਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਡਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਜੋ ਏਸ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ।' ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ : 'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਤੀਰ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਹੀ ਦੀ ਟੋਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਹਾਂਕਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ 'ਮੇਰਾ ਮਨ ਅੱਜ ਖੁਸ਼ ਹੈ', 'ਅੱਜ ਦਿਲਗੀਰ ਹੈ'। ਸੋ ਤੂੰ ਮਨ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈਂ । ਹਾਂ ਤੂੰ ਚਰਖਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਚਰਖੇ ਨੂੰ ਕੱਤਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਹੇ ਸੁੰਦਰੀ! ਤੂੰ ਸੁੰਦਰ ਨਹੀ ਪਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੈਥੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਧੁਪ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸੂਰਜ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਚਾਂਦਨੀ ਨਹੀ ਪਰ ਚੰਦ ਹੈਂ। ਹੇ ਚੰਗੀਏ! ਤਿਵੇਂ ਤੂੰ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।

ਇਹ ਮੈਂ ਟਕ ਬੰਨ੍ਹਕੇ, ਮਨ ਜੋੜਕੇ ਬੇਵਸੋ ਹੋਕੇ ਸੁਣਿਆਂ, ਪਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਐਤਕੀਂ ਮੈਨੂੰ ਚੱਕਰ ਆ ਗਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਮਾਨੋਂ ਉਲਟ ਗਏ। ਮੈਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਜਾਂ ਮੈਂ ਉਠੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਕੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਐਤਨਾ ਪਰਬਤ ਪੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਏਹ ਆਖਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਡੌਰ ਭੌਰ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਡਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੁਛ ਮੈਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਿਤਾਣੀ ਹਾਂ, ਕੌਣ ਏਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਝੱਲੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ? ਏਸ ਉਚੇ ਪਰਬਤ

ਦੀ ਸਿਖਰ ਵਲ ਤਕਿਆ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਟਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦ ਇਹ ਸੁਣਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਫੈਲਰਦੀ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਤਕ ਹੱਸਦੀ ਖੇਡਦੀ, ਲਾਡਾਂ ਵਿਚ ਪਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ। ਕੀ ਇਹ ਮੇਰੇ ਚਾਉ ਮਲ੍ਹਾਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਓਪਰੀਆਂ ਹਨ ? ਹਾਇ ! ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਫੇਰ ਟੁਟ ਗਿਆ। ਬਨਾਂ ਦੇ ਹਰਨ, ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਂਵਾਂ, ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ, ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ, ਮੁਸ਼ਕਣ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਬੈਠੀ ਮੈਂ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਨ, ਤਾਂਘਾਂ ਤਾਂਘਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਰਾਹ ਉਡੀਕਦਾ ਬਾਪੂ, ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੀ ਪਰਜਾ, ਕੀ ਏ ਸਾਰਾ ਚੰਗਾ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਲਈ ਹੈ? ਓਪਰਾ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਬੀ ਮੇਰੇ ਨਾ ਹੋਏ ! ਹਾਇ!ਹਾਇ!ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਸਰੀਰ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਜੋ ਉਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਕ ਤੇ ਸਖੀਆਂ ਮੇਰੇ ਨਾ ਹੋਏ। ਹਾਇ!ਜੇ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਇਕੱਲ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆ ਗਈ! ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਝੂਟਣ ਵਾਲੀ ਅੱਲ੍ਹੜ ਤੇ ਮੂਲੋਂ ਅਜਾਣ ਕੀ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਕੁਛ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ? ਚੰਗੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਉਦਾਲੇ 'ਇਕੱਲ'ਆ ਗਈ। ਇਸ ਇਕੱਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਉਹ ਡਰ ਪਾਯਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਦਿਸੇ, ਕਲੇਜਾ ਕੰਬੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਗਏ, ਰੋਵਾਂ ਤੇ ਭੁਬਾਂ ਮਾਰਾਂ ਤੇ ਆਖਾਂ, ਹਾਇ!ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਆਤਮਾ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਸਹਿਮ ਖਾਵਾਂ ਤੇ ਡਰਾਂ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਹ ਇਕੱਲ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਟੁੱਟਦੀ ਜਾਵਾਂ, ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ!ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਠਣਾ ਚਾਹਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੌਣ ਉਠੇ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਨ ਕੱਛੇ ਸਨ, ਉੱਠਣਾ ਭੁਲ ਗਈਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਮਾਰੇ ਸਨ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਟੇਕ ਧਰਕੇ ਆਸਰਾ ਦੇਣਾ ਵਿਸਾਰ ਬੈਠੀਆਂ।

ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਖਯਾਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਦੋਸ਼ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਪ ਦਾ ਡੰਨ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੂ। ਹਾਇ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਭਰਾਂਗੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਇਕੱਲ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵੇਖਾਂਗੀ, ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕੱਲੀ ਹਾਂ? ਹਾਇ ਹੁਣ ਤੋਂ ਨਿੱਤ ਰੋਇਆ ਕਰਾਂਗੀ ਤੇ ਇਕੱਲੀ-ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਾਂਗੀ। ਮੇਰੇ ਦਿਨ ਕੀਕੂੰ ਲੰਘਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਮੇਰੀ ਰਾਤ ਕੀਕੂੰ ਬੀਤਿਆ ਕਰੇਗੀ ? ਜਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤਦ

ਓਪਰਿਆਂ ਦਾ ਸੁਖ ਮੈਂ ਕੀਕੂੰ ਲਵਾਂਗੀ ? ਨਾਲੇ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ: 'ਤੂੰ ਸੁਖ ਦਿਆ ਕਰ, ਲਿਆ ਨਾ ਕਰ', ਕਿੰਨੀ ਅਨਹੋਣੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੂ? ਜਦ ਸਰੀਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਆ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੰਡਾਵੇ ਜਦ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕੁਛ ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੰਡ ਵੰਡਾ ਕੇ ਦਿਆਂਗੀ ਕੀਹ? ਹੁਣ ਫੇਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਇਕ ਹਨੇਰਾ ਉਠਿਆ ਅਰ ਸਭ ਕੁਛ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਐਤਨਾ ਡਰੀ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਘਰ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ। ਮਾਂ ਭੱਜੀ ਆਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਝੋਲੀ ਪਾ ਲਿਆ। ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮੇ, ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੇ, ਘੁੱਟੇ, ਪਿਆਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਬਲਾਵਾਂ ਲਵੇ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਤ ਨਾ ਆਵੇ, ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਧੜਕਦੇ ਦੀ ਵਾਜ ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁਟ ਪਾਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛੇ : ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਜਾਂ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲੀਆਂ ਤਾਂ ਆਖਿਆ : 'ਅੰਮੀਏ! ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ, ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ।' ਅੰਮੀ ਬਲਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ: 'ਧੀਏ ਕਿਉਂ'? ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ: 'ਅੰਮਾ! ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਆ...ਤ...ਮਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲੀ ਹਾਂ ਤੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਡਰ ਮੈਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਾਹ ਮਾਂ ਤੂੰ ਸਉਂ, ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਡੰਨ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲ ਪਈ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਜਾਹ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੀਰ ਲੈਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖੋਭ ਦੇਵੇ, ਮੈਂ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਆਤਮਾ ਬਣਕੇ ਇਕੱਲ ਦੇ ਹਥੋਂ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਨਾ ਬੜੀ ਪੀੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੀੜ ਕਿ ਝੱਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।'

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਕਹਿਣ ਲਗੀ: 'ਹੁਣੇ ਇਸ ਕਮਲੇ ਨੂੰ ਕਬਰਸਤਾਨ ਭੇਜਕੇ ਜੀਉਂਦਾ ਦਬਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਸੁਖਾਂ ਲੱਧੀ ਧੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰਭੈ ਸ਼ੇਰ ਬਚੜੀ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਡੈਣ ਬਾਵੇ ਦੇ ਹੁਣੇ ਡੱਕਰੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹਾਂ।' ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲੀ, ਮੈਂ ਦੋਸ਼ੀ ਟਹਿਲਣ ਵਾਂਗ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਅੰਮੀ ਹੋਰ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਦਲਾ ਦੇਣਾ ਹੈ! ਇਹੋ ਗੱਲ ਪੰਡਤ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨਾ? ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਸ ਨਿਰਦੋਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਦੁੱਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਲ ਭੋਗਾਂਗੀ, ਪਰ ਤੂੰ ਜਾਹ ਆਰਾਮ ਕਰ, ਜਾਹ ਅੰਮੀ! ਤੂੰ ਜਾਹ'। ਮਾਂ ਜਾਵੇ ਨਾ, ਦੰਦੀਆਂ ਕਰੀਚੇ, ਤੇ ਮੈਂ ਟੋਰਾਂ, ਛੇਕੜ ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਏਸ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਛ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪੇ

ਆਪਣੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਖੋਭ ਲਵਾਂਗੀ', ਤਾਂ ਮਾਂ ਟਲੀ, ਪਰ ਭਰੀ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਹੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸੇ ਇਕੱਲ ਦੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸਾਂ, 'ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈ, ਏਹ ਅਵਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਖ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਤੂੰ ਉਚੀ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਉਚੀ ਹਾਂ ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਬੀ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਉਜਾੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਦਲ ਉਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਨਸਾਨ ਹੈਨ, ਚੰਦ ਉਚਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਬੀ ਇਕੱਲਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਉਚਾ ਹੈ, ਸੋ ਬੀ ਇਕੱਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਉਚੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬੀ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਹੋਈ ਨਾ। ਹਾਇ! ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਇਕੱਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮੋਹ ਨਹੀਂ, ਤਦੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ? ਚੰਗੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ 'ਤੂੰ ਬੇਲੋੜ ਹੈਂ, ਬੇਲੋੜ ਹੋ, ਅਚਾਹ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਾਂ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਲੋੜ ਕੀਕੂੰ ਹੋਵਾਂ? ਤੇ ਜੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਕਿਥੋਂ ਖਾਵਾਂਗੀ। ਕੋਈ ਬਹੁੜੋ ਵੇ ਮੈਨੂੰ, ਹਾਇ ! ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਆਤਮਾ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ? ਮੈਂ ਸੁੱਖ ਦਿਆ ਕਰਾਂਗੀ, ਲਵਾਂਗੀ ਨਹੀਂ, ਰੋਟੀ ਆਪ ਪਕਾਵਾਂਗੀ, ਪਾਣੀ ਆਪ ਭਰਾਂਗੀ, ਮੰਜਾ ਆਪ ਡਾਹਵਾਂਗੀ, ਕਪੜੇ ਆਪ ਧੋਵਾਂਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਬੀ ਕੀਕੂੰ ਕਰਾਂਗੀ? ਮੈਂ ਜਦ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੇਹ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਕੂੰ ਕਰਾਂਗੀ? ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਈ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸੇ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਰਹਾਂਗੀ ਤੇ ਇਕੱਲ ਮੈਨੂੰ ਖਾਇਆ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਕ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੀ।

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਤੱਕਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ। ਬੁਲ੍ਹ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਨੈਣ ਮੈਂ ਵਲ ਭਰ ਕੇ ਤੱਕੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕੱਲ ਮੇਰੀ ਨੱਸ ਗਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਕਿਹਾ : 'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਪਰ ਇਕੱਲ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੀ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਹੇ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ! ਕਹੁ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਮੇਰੇ ਝੱਲਣ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਅਰ ਕਹੁ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੁਲਾਮ ਹੈਂ ਹਰਦਮ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੁ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ! ਮੈਂ ਕਰਾਂਗੀ, ਜਾਂ ਤੀਰ ਲੈ ਤੇ ਖੋਭ ਦੇ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜੇ, ਮੈਂ ਖੁਭਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਰਾਂਗੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਾ ਨਾ ਕਹੁ'। ਉਸ ਫੇਰ ਨੈਣ ਮੀਟੇ, ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਖੋਹਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ 'ਤੂੰ ਇੱਕੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ'। ਮੈਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਰਹੁ, ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੂੰ ਹੈਂਠ ਤੈਥੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ 'ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ' ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ' ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ'। ਉਸ ਨੇ

ਕਿਹਾ 'ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ'। ਮੈਂ ਹੁਣ ਹੋਰ ਸਹਿਮੀ।

ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ 'ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰਦਮ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਵਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸੌਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ ਉਹ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਜੋ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਉਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੋਚਦੀ ਹੈਂ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ ਨਾ ਜਾਣਦੀ।' ਆਹ! ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਡਰ ਸਾਯਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੁਕ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਂਹਦਾ ਹੈ, ਦੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਫੇਰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਨਾ ਹੋਏ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ। ਹਾਇ! ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਆਤਮਾ ਨਾਂ ਹੋਵਾਂ? ਜੇ ਉਹ ਵੇਂਹਦਾ, ਜਾਣਦਾ ਤੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਅਝਕਿਆ ਕਰਾਂਗੀ, ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ ਸੋਚਿਆ ਕਰਾਂਗੀ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲਗਿਆ ਕੀ ਕਰਿਆ ਕਰਾਂਗੀ? ਡੁੱਬ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੀ?

ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਹੇ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ!ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਡੰਨ ਦੇਹ ਪਰ ਐਡਾ ਕਰੜਾ ਨਾ ਦੇਹ'। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਸਨ ਜੋ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਾ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਡੋਲਦੀ, ਡਰਦੀ, ਡੁਬਦੀ, ਸੋਚਦੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਏ ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗੀ, ਉਹ ਬੀ ਕੁਛ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਆਏ। ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਤਾ ਕੁ ਅਝਕੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਲਾਕੇ ਘੁਟਿਆ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿਤਾ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਛੁਹਿਆ ਮੇਰੇ ਡਸਕੋਰੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਤੱਤੇ ਤੱਤੇ ਹੰਝੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਵਗ ਤੁਰੇ। ਏਹ ਵੇਖਕੇ ਉਹ ਰਾਠ, ਰਾਠਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਨਾਮਣਾ ਪਾ ਚੁਕਾ ਰਾਠ ਪਿਤਾ, ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਧੀਏ!ਹੋਸ਼ ਕਰ ਤੇਰਾ ਦੁਖ ਹੁਣੇ ਦੂਰ ਕਰਾਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਂਦਾ।' ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾ ਬੋਲੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਠੰਢ ਠੰਢ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਖ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਚੇਤਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਐਡੀ ਜੀ-ਭਿਆਣੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਾਡ ਤੇ ਦਿਲਾਸੇ ਦਾ ਸੁਖ ਛਡਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਧਿਰਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਇਕੱਲ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਯਾ। ਜਦ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਦੱਸਿਆ, ਉਹ ਹੱਸ ਪਏ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ:-'ਕਾਕੀ ਤੇਰਾ ਭੋਲਾਪਨ

ਤੇਰਾ ਵੈਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬੜੀ ਸਾਦਗੀ, ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਭੋਲੇਪਨ ਵਿਚ ਪਾਲਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਦੀਨ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ। ਬੱਚੀਏ!ਹੋਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਮਝ ਜੋ ਕੁਝ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧੂ ਹੈ, ਅਰ ਉਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਜੋ ਗੱਲ ਉਹ ਚੰਗੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਆਖੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਬੜੀ ਭੋਲੀ ਹੈਂ, ਜੇ ਓਦੋਂ ਇਕ ਵੇਰ ਪੰਡਤ ਨੇ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾ ਲਈ ਤੇ ਉਠ ਕੇ ਨੱਸ ਗਈ ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਾ ਆਖ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਜੀ ਨਿੰਕਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਡਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀ ਨਪੀੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਕਾਕੀ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਵਿਹਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਉਦਰ ਪੂਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਹੈਂ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕੋ ਹੈਂ, ਜੋ ਸੁਣਦੀ ਹੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਖਯਾਲ ਵਿਚ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਸ਼ੁਦੈਣ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ। ਤਕੜੀ ਹੋ, ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਬਹਾਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ, ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਬੇਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਲਣਾ ਤੇ ਮਾਰਨਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿਚ ਚਲਕੇ ਤੇਰਾ ਜੀ ਖਿੜ ਆਵੇਗਾ

ਮੈਂ ਕੁਛ ਬੋਲ ਤਾਂ ਨਾ ਸਕੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਧਿਰਵਾਸ ਬਹੁਤ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ!ਫੇਰ ਸੰਧਿਆ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਇਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਲੇਟ ਗਈ। ਲੇਟੀ ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਪੈ ਗਈ।

ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਸੁਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਆਪ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਪਨਾ ਡਿੱਠਾ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਸਿਰਹਾਣੇ ਤੇ ਸਿਰ ਰਖਣ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸਿਰ ਚੁਕਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਾਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਅੱਖ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਰੜੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਪੱਥਰ ਵੱਟੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਰੇਤ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਹੀ ਕਿਣਕੇ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ, ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਇਉਂ ਜਾਪੇ ਕਿ ਏਹ ਸਾਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਐਵੇਂ ਪਏ ਨਜਿੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਜੇ ਰਤਾ ਜਿੰਨੀ ਕਲਾ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਬੀ ਆਂ ਜਾਵੇ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀਹ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਹੇ ਕਿਣਕਿਓ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਉਠੋ, ਹੋਸ਼ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਜੜ੍ਹ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਉੱਠੋ, ਹੋਸ਼ ਕਰੋ।' ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲਦਿਆਂ ਤੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ

ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਏਹ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲ ਅਤੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੋ ਇਵੇਂ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸ਼ੌਕ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸੋ ਮੈਂ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਨ ਲਗੀ, ਤਦ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਏ ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਹਾਂ : ਹੇ ਪਾਣੀ ! ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਹ।' ਤਦ ਪਾਣੀ ਬੋਲਿਆ--'ਭੋਲਿਓ ! ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਆਓ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਥੇ ਪੁਚਾ ਦਿਆਂ ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਪਏ ਆਖੋ ਅਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ'। ਆਪਣੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਇਕਨਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ--'ਜਾ ਭਾਈ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਟੁਰ, ਅਸੀਂ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਉੱਤਰ ਦਿਆਂਗੇ'। ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕਿਣਕਿਆਂ ਦੀ ਪੰਚੈਤ ਜੁੜ ਬੈਠੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੱਥਰ ਬੋਲੇ--'ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਸੁਖ ਨਾਲ ਪਏ ਹਾਂ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਕੋਈ ਮਤਲਬੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਖ਼ੁਆਰ ਕਰੇਗਾ। ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਉਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਸਾਂ ਇਕ ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਸੁਹਣੀ ਤੇ ਵਧੀਕ ਚਿੱਟੀ ਆਈ ਸੀ, ਸੋ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ 'ਬਰਫ' ਦਸਦੀ ਸੀ, ਆਖਣ ਲਗੀ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੈਲ ਕਰਾਵਾਂ। ਐਥੇ ਆਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਸਭਯਾਰੇ ਸਾਡੇ ਜਿਗਰ ਵੱਡੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧੁੱਪਾਂ ਨਾਲ ਸੜ ਉਠਦੇ, ਏਹ ਗਰਮ ਧੁੱਪਾਂ ਅਸਾਂ ਕਦੇ ਪਰਬਤ ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਝਾਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਹ ਪਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕੁਥਾਂ ਮਾਰੇਗਾ।' ਹੁਣ ਕੁਛ ਹੋਰ ਕਿਣਕੇ ਬੋਲੇ--'ਭਾਈਓ ! ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਬੀ ਕਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਚਟਾਨ ਤੇ ਸਿਲਾਂ ਪੱਥਰ ਸਾਂ, ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੇ ਮਲਕੜੇ ਸਾਡੀਆਂ ਬੇ-ਮਲੂਮ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਐਸਾ ਜੰਮ ਜਾਣਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰਕੇ ਸਿਟ ਦੇਣਾ, ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਰੋਹੜਾਂ ਤੇ ਰੌਆਂ ਵਿਚ ਐਸਾ ਦਲਨਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰਕੇਂ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਕਰ ਸੁੱਟਣਾ।' ਇਹਨਾਂ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਠੰਢਾ ਹੈ, ਲਬ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਬੀ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਥਾਈਂ ਬੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗੀ ਆਓ ਇਸ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗੀਏ, ਜਿੰਦ ਬਣੀਏ, ਇਸ ਅੰਦਰ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਪਏ ਸੋ ਪਏ ਰਹਿਣ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲੇ। 'ਜਿੰਦਪਨਾ' ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਹੀ ਜੋ ਉਹ ਕੀਹ ਹੈ ? ਚਲੋ ਚਾਲੇ ਤਾਂ ਪਈਏ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਵੱਡੇ ਵੱਟੇ ਤੇ ਪੱਥਰ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਣਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਏ। ਗੱਲ ਕੀ ਇਕ ਵਾਕ ਨਾ ਹੋਇਆ ਦੋ ਧੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਰਮਕੇ ਟੁਰਦਾ ਤੇ 'ਆਓ ਜਿੰਦ ਬਣ ਜਾਓ' ਇਹ ਸੀਟੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਬਰੀਕ ਕਿਣਕੇ ਤਾਂ 'ਸਤਿ ਬਚਨ' ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ

ਨਹੀਂ'। ਪਾਣੀ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ 'ਫੇਰ ਸਹੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ।

ਹੁਣ ਜਾਂ ਉਹ ਟੁਰਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਣਕੇ ਲੱਗੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਰਗੜੀਨ ਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਕੇ ਹੋਣ। ਰੋਣ ਵਿਚਾਰੇ ਤੇ ਪਛੁਤਾਉਣ ਕਿ ਅਸਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਪਾਣੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਨਿੱਕਾ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲਿਆ, ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਨਿਰਾ ਪਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਪੱਥਰ ਤੇ ਧਾਤਾਂ ਦੇ ਡਾਢੇ ਹੀ ਨਿੱਕੇ ਕਿਣਕੇ ਵੀ ਰਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਪਾਣੀ ਇਕ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਬੀਜ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਨੇ ਆਕੇ ਆਖਿਆ--'ਹੇ ਅੰਕੂਰ ਜੀ! ਆਪ ਬੀਜ ਦੇ ਮੱਠ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਜੱਗਯਾਸੂ ਲੈ ਕੇ ਆਯਾ ਹਾਂ, ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਵੋ।' ਤਾਂ ਅੰਕੂਰਾਂ ★ ਨੇ ਆਖਿਆ 'ਹੇ ਪਾਣੀ। ਅਸੀਂ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਹਾਂ ਅਰ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਖੇਚਲ ਨਾ ਦੇਹ! ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਹ ਜੋ ਬੀਜ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਕਰੜਾ ਕੋਟ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਬੈਠੇ ਅੰਕੂਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ--ਅੱਛਾ ਬਈ ਕਲ ਦੱਸਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿੱਛੇ ਅਟਕ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਕੂਰਾਂ ਦੀ ਪਰੀਤ ਨੇ ਸਲਾਹ ਗਿਣੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਜੋ ਬਹੁਤ ਪੱਕੇ ਸਨ ਆਖਿਆ--'ਅਸੀਂ ਆਪ ਬਹੁਤ ਸੁਖੀ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਕੀਹ?' ਕਈ ਕੱਚੇ ਮਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ--'ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਕੋਈ ਆਯਾ ਸੀ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ'। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੱਕੋ ਤੱਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਪੌਣ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੇ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅੰਕੂਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ---ਭੋਲਿਓ! ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਏਹ ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੀਜ ਤੁਹਾਡਾ ਤੋਸ਼ਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲਗੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਚੱਲਾਂ ਤੇ ਦਿਖਾਵਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਜੋ ਜਗਯਾਸੂ ਆਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨੀ ਲਾ ਲਓ। ਏਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਜਾਗ ਪੈਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਵੇਖਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਹੋਰ

★ ਅੰਕੂਰ ਬੀਜ ਦਾ ਉਹ ਨਿੱਕਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਗਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਿਣਕਾ ਅਕਸਰ ਸਿਰੇ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਬੀਜ ਦੇ ਉੱਗ ਪੈਣ ਤੇ ਇਸ ਕਿਣਕੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਉਚੀ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓਗੇ'। ਪੌਣ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਪਾਣੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਈ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਐਸੇ ਲੜੇ ਕਿ ਸੜ ਗਏ। ਕਈ ਟੱਪੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁਪ ਨੇ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਕਈ ਐਨੇ ਹੇਠਾਂ ਲੱਥੇ ਕਿ ਫੇਰ ਉਠੇ ਨਾ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਉਹ ਗਿਰਦੇ ਦੇ ਕੋਟ ਨੂੰ ਪਾੜਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਪੱਤੇ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਉਹ ਅੰਦਰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹਵਾ ਭੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, ' ਵੇਖੋ ਜੀ, ਪੌਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ'। ਏਹ ਰੰਗ, ਇਹ ਰੂਪ, ਏਹ ਲਹਿਰੇ, ਇਹ ਚਾਨਣ ਅਸਾਂ ਕਿਥੋਂ ਵੇਖਣੇ ਸੀ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਡਿੱਠੇ ਹਨ, ਠੀਕ ਅਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ, ਟਾਹਣੀ ਟਾਹਣੀ, ਫੁੱਲ ਫੁੱਲ ਤੇ ਫਲ ਫਲ ਵਿਚ, ਉਹ ਕਿਣਕੇ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਲਕੇ ਆਏ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ, ਜਦੋਂ ਰੜੇ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਪਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਆਖਣ 'ਅਸੀਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਜਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਥੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ ਤੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਵਧੇ ਹਾਂ, ਮੌਲੇ ਹਾਂ, ਰਗ ਰਗ ਵਿਚ ਰਸ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਝੂੰਮਦੇ ਤੇ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।'

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਸਾਰੇ ਫਲ ਫੁੱਲ ਪੱਤੇ ਆਦਿਕ ਰੋਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗੇ, 'ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਉੱਡ ਚੱਲੀ ਹੈ।' ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ 'ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਉਚੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹੋ, ਜਿੰਕੂ ਅੱਗੇ ਹੌਂਦ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਸਾਓ ਹੁਣ ਜਿੰਦ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਜਾਨ ਵਿਚ ਖਿੜੋਗੇ', ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਸਮਝੇ ਅਰ ਸਹਿਮ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ,ਕੋਈ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਦੋ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਸਿੱਧੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ , ਕੋਈ ਝੁਕਕੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਪੱਤਰ ਖਾ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਡਾਲਾਂ ਖਾ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਖਾ ਲਈਆਂ, ਕੋਈ ਫੁਲ ਤੇ ਕੋਈ ਫਲ ਖਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਉਹ ਕਿਣਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਏ ਅਰ ਜਿਥੇ ਬੂਟੇ ਹੋ ਕੇ ਏਹ ਇਕ ਥਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗਡੇ ਖਲੋਤੇ ਸੇ, ਏਹ ਦੌੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਚੁਪ ਸਨ, ਜੀਭ ਵਿਚ ਅੱਪੜਕੇ ਬੋਲਣ ਲਗ ਗਏ, ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹੇ ਸਨ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਕੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਗਏ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਪਰਤਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਾਣੀ, ਪੌਣ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਰੂਪ ਵਟਾਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਜਾਨ ਬਣੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਜਾਨਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਨ

ਵਾਲਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਨ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾਨ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਕੀਹ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਰੇਕ ਕਿਣਕਾ ਬੀ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਈ ਹੋਈ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗੂ ਜੜ੍ਹ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਿਣਕਾ ਬੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੋਲੀ: 'ਭੋਲੀਏ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਨਜਿੰਦ ਭਾਸਦੀ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਰੇ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਜਿੰਦ ਹੈ। ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਜਿੰਦ ਤੋਂ ਜਿੰਦ ਤਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਤੂੰ ਜਿਥੇ ਖੜੀ ਹੈਂ ਏਹ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਹੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਥਾਂ ਹੈ★, ਤੂੰ ਪਿਛੇ ਐਥੋਂ ਤਕ ਆਈ ਹੈਂ, ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਪੈਂਡਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਟੁਰ ਟੁਰਕੇ ਸਵਛ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਜਿੰਦ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਸਮਝਦੀ ਨਹੀਂ।' ਮੈਂ ਆਖਿਆ--'ਮੈਂ ਜੀਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਬੋਲੀ 'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਸਰੀਰ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਬੀ ਤੇਰਾ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ, ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੀਵੀਂ ਹੈ ਜੋ ਜੜ੍ਹ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।' ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ, ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਦਾ ਅਲਾਂਬਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਚਾਨਣਾ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਮਧਮ ਹੈ। ਪਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਘੱਟ ਹੈ ਤੇ ਬੰਦ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾ ਬੰਦ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਆਖਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਚਾਨਣ ਬੰਦ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਤਿ ਘਟੀਆ ਚਾਨਣ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਜਾਨ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਪਰ ਉਂਵ ਏਹ ਬੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਬੀ ਜਿੰਦ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਖੜਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਹੀ ਵਰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਜਿੰਦ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦੀ ਸੀ ਯਾ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹੋਰ ਐਸਾ ਸੀ ਜੋ ਆਖਦਾ ਸੀ--ਮੈਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਨ ਹਾਂ, ਅਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸਾਰੇ ਕੁਛ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਰਦਾ

★ ਅਧ ਪੰਧੇ ਹੈ ਸੰਸਾਰੋ ਵਾ

ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਤਦ ਬੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੁਛ ਜਿਉਂਦੇ ਜਿਹੇ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਂਞ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਜੜ੍ਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਾਫ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ--'ਓਏ ਭੋਲੇ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਧਿ ਹੈਂ ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ਜਿੰਦ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਆ ਬੁਧਿ ਹੈਂ । ਜੇ ਤੂੰ ਬੁੱਧਿ ਹੋ ਜਾਏਂ ਤਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਝੂਠੇ ਹਨ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂ'। ਤਦ ਉਹ ਰੋ ਪਿਆ ਅਰ ਉਸ ਜਾਤਾ ਮੈਂ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜਦ ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਿਆ ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ--'ਸੁਣਿਐ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਲੁ ॥' ਪਰ ਮੈਂ ਨਾ ਸਮਝੀ ਕੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ--'ਭੋਲਿਆ ! ਤੈਨੂੰ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦੀ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਨਹੁੰ ਤੋਂ ਵਾਲ ਤਕ ਜਿੰਦ ਹੈਂ। ਮਰਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥ ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ॥ ਮੰਨੈ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਨਾ ਖਾਇ॥ ਮੰਨੈ ਜਮ ਕੈ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਇ॥ ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ॥ ਜੇਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ ॥ ੧੩ ॥'

ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸ਼ਤੋ ਵਾਂਙੂ ਓਪਰਾ ਜਾਤਾ ਪਰ ਉਸ ਵੱਡੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ--ਜੇ ਤੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇਂ ਜੋ ਕੁਛ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਾਣੇਂਗਾ ਕਿ ਮਰਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਸੂਰਤ ਮਨ ਤੇ ਮਨ ਬੁਧਿ ਤੇ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ (ਯਾ ਸਿਧਿ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਮੁਰਦਾ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਟਾਉਂਦਾ ਹੈ।ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਸੰਜੋਗ (ਖਿੱਚ) ਤੇ ਵਿਜੋਗ (ਧੱਕ) ਨਾਲ ਪਲਟੀਂਦੇ, ਬਣਦੇ, ਮੌਲਦੇ, ਫੈਲਦੇ ਤੇ ਸੁੰਗੜਦੇ ਸੁਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਦਿਸ ਪਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬੁਧਿ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਚੁਪ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਉਚਾ ਲੱਗੇ, ਭੁਲੇਖਾ ਘੱਟ ਖਾਵੇ। ਜਿਕੂੰ ਮੈਂ ਤੀਰ ਮਾਰ ਬੈਠੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੋ ਮਾੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਮਾਰਨਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ ਕਿ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਜੋ ਫਲਾਣਾ ਕੰਮ ਮਾੜਾ ਹੈ ਤੇ ਫਲਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਏਹ ਆਖਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਬੁਧਿ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਏਸ ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਙੂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਮੈਂ ਤੱਕ ਹੀ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ 'ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ।' ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਪਸ਼ਤੋ ਲਗੀ, ਪਰ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ--'ਤੂੰ ਬੁਧਿ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸੁਧਿ

(ਸਿਧਿ) ਹੈਂ। ਬੁਧ ਗੁਆ ਤੇ ਸਿਧ ਪਾ ਲੈ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਣ ਲਗਾ ਜੋ ਐਡਾ ਚਾਨਣਾ ਗੁਆਕੇ ਮੈਂ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਰੋਂਦੇ ਰੋਂਦੇ ਹੀ ਉਹ ਸਿੱਧ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੱਲ--ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਬੀ ਨਹੀਂ--ਪਈ ਦਿੱਸੇ। ਬੁਧਿ ਬੀ ਜਿਸ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਨਿਕੰਮੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੁੱਧਿ ਤਾਂ ਪਤੇ ਦੋਹਾਂ ਲਾਕੇ ਵੇਖਦੀ ਸੀ, ਕਾਰਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚਾਰਕੇ ਥਹੁ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਧਿ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਸੋਝੀ ਪਈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹੇ ਪੌਣ ਗੁਰੂ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ, ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ, ਕਾਲ (ਦਿਨ ਰਾਤ) ਦਾਈ ਦਾਇਆ (ਗਰਮੀ ਚਾਨਣ ਸਰਦੀ ਹਨੇਰੇ) ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਜਿੰਦ ਦੇ ਕਿਣਕੇ! ਦੇਖ! ਤੂੰ ਮਰ ਮਰਕੇ ਕਿਥੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈਂ? ਤੇਰੀ ਮੰਜ਼ਲ ਮੁਕ ਚੱਲੀ ਹੈ ਤੂੰ ਹੁਣ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਲਗਾ ਹੈਂ, ਦੇਖ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ'। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਉਸਨੇ ਇਕ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਗਾਵਿਆ, 'ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰ।' ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤਕ ਨਾ ਸਕੀਆਂ, ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਿਆ ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਕੰਨ ਤੇ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਡਰ ਗਈ, ਪਰ ਇਸ ਡਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ, ਰੋਈ ਨਹੀਂ

ਮੈਂ ਅਜੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਕੁਛ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਸੀ, ਇਕ ਰੜਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਟੁਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਸਮੇਤ ਉੱਡ ਰਹੀ ਸਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ ਪਰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਕੁਛ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਘਰ ਵਿਚ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਲਭਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਹੌਲੀ, ਠੰਢੀ, ਮਧਮ ਤੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਨੂੰ ਖਚੀਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ, ਮੈ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉੱਠੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਈ, ਤੱਕਾਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸਾਮਰਤੱਖ? ਜਾਂ ਸਾਮਰਤੱਖ ਕੁਛ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਅਰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸੁਪਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਨਿ ਸੁਪਨੇ ਮੈਂ ਸੁਣੇ ਸਨ ਅਕਸਰ ਡਰ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ ਉੱਠੀ ਸਾਂ, ਉਦਾਸ ਸੁੱਤੀ ਸਾਂ ਤੇ ਅਨੰਦ ਉੱਠੀ ਸਾਂ। ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਮਧਮ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਜੋ ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਸ਼ਤੋ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਉਹੋ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ:

'ਜਤੁ ਪਾਹਾਰਾ ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ ॥ ਅਹਰਣਿ ਮਤਿ ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ ॥

ਭਉ ਖਲਾ ਅਗਨਿ ਤਪ ਤਾਉ ॥ ਭਾਂਡਾ ਭਾਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਤੁ ਢਾਲਿ ॥
ਘੜੀਐ ਸਬਦੁ ਸਚੀ ਟਕਸਾਲ ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਤਿਨ ਕਾਰ ॥
ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥' ੩੮ ॥

ਮੈਂ ਉਠ ਬੈਠੀ। ਉਧਰ ਚੰਗੇ ਜੀ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਅਜੇ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸੇ। ਮੈਂ ਪਾਸ ਗਈ ਤੇ ਤੱਕਿਆ, ਮੈਂ ਉਸ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਆਖਿਆ– 'ਕੀ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁਚ ਆਤਮਾ ਹਾਂ ?' ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਹਾਂ'। ਉਸ ਨੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ--'ਤੂੰ ਬੁਧਿ ਹੈਂ, ਤੂੰ 'ਸੁਧਿ ਹੈਂ, ਹਾਂ ਤੂੰ ਸੁਧਿ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ--'ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸੀ? ਫੇਰ ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ, 'ਤਿਥੈ ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹਿ। ਮੈਂ ਨਾ ਸਮਝੀ, ਪਰ ਉਹ ਬੋਲਿਆ , 'ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਹ, ਤੂੰ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਤੈਨੂੰ ਤੀਰ ਲੱਗੇਗਾ । ਤੇਰੇ ਤੀਰ ਨੇ ਸਰੀਰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਤੀਰ ਤੈਨੂੰ ਲੱਗੇਗਾ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਬਨਾਏਗਾ।' ਮੈਂ ਫੇਰ ਬੀ ਨਾ ਸਮਝੀ। ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ-- 'ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ। ਰੋਣਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੰਮ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ । ਬੁਧਿ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦੀ, ਸੁਧਿ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦੀ, ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦਾ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਨਾ ਰੋਵੀਂ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੋਈ ਸਾਂ, ਜਦ ਨਿਰਾ ਸਰੀਰ ਸਾਂ ਤੇ ਇਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਛ ਹੋਰ : ਉਸ ਅਨਗਹਿਲੀ ਵਿਚ ਬੀ ਕਦੇ ਅੱਥਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਰੇ, ਪਰ ਤਾਂ ਰੋਈ ਹਾਂ ਜਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਤੀਰ,ਜਾਂ ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈਂ'। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ--'ਹੋਰ ਕੁਛ ਹੋਣ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੁਆਇਆ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਡਰ ਸਹਿਮ ਨੇ ਰੁਆਯਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਸ ਭੈ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈਂ ਹੁਣ ਨਾ ਰੋਵੀਂ।

ਫੇਰ ਬੋਲੇ--'ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਰੋਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੋਣ ਵਿਚ ਰੁਲ ਨਾ ਜਾਵੀਂ, ਸੁਣ ਮੈਂ ਟੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੁ ਤੇ ਵੱਸਦੀ ਰਹੁ।'

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਕਲੇਜਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਅੰਧਕਾਰ ਛਾ ਗਿਆ। ਸੁਪਨੇ ਦੀਆ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਉਚੇ ਮਾਣ--ਜੋ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉਚੀ ਹਾਂ--ਉਡ ਗਏ। ਚੰਗੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹਥ ਘੁੱਟਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ--'ਟੁਰੋ ਨਾ, ਜੇ ਟੁਰੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੋ'। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ , 'ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਟੁਰ ਚੱਲਿਆ, ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਰਹੇਗਾ ਇਥੇ ਹੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗਾ। ਹਕੀਮਾਂ ਵੈਦਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜੀਉਂ ਨਹੀਂ

ਸਕਦਾ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਪੰਡਤ ਦੇ ਕਹੇ ਤੇ ਦੁਖ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਨਜਾਣੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ। ਜੇ ਹੁਣ ਬੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਪ ਦਾ ਖਯਾਲ ਕਿ 'ਮੈਂ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ' ਨਾ ਕੱਢ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਸੋ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਜਾਓ। ਜੋ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਹੈ--'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ' ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਖਣਾ, ਪਰ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਹਿਣਾ ਅਉਖੇਰਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਫੇਰ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰਕੇ ਰੋਈ, ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਦੇ ਡਿੱਠੇ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਪਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਖਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਲਗਣ ਨੇ ਸਭ ਮੌਜਾਂ, ਖੇਡਾਂ, ਸੁਖ, ਰੰਗ ਭੁਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਵੈਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ--'ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ' ਏਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ--'ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ!' ਪਰ ਵੈਦ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ? ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਠੀਕ ਹੈ!'ਊਈ'! ਮੈਂ ਬੋਲੀ--'ਮੈਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਰਾਂਗੀ। ਉਹੋ ਤੀਰ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਖੋਭਾਂਗੀ, ਤੇਰੀ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਾਂਗੀ।' ਉਹ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ, ਨੈਣ ਮੀਚ ਲਏ, ਪਰ ਫੇਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਬੋਲੇ--'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਨਾ ਤੀਰ ਖੋਭੀਂ ਨਾ ਸੜੀਂ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਾ ਆਵੇਂਗੀ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪੇ ਮਰੇਂਗੀ ਉਥੇ ਆਵੇਂਗੀ।' ਮੈਂ ਰੋ ਕੇ ਕਿਹਾ--'ਕਿਕੂੰ ਆਵਾਂਗੀ? ਮੈਂ ਖੇਡਾਂ ਨੇ ਮੁੱਠੀ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਮੁੱਠੀ, ਹੇ ਚੰਗਿਆ!ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਚਿਲੇ ਤੋਂ ਤੀਰ ਛੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮਿਲਦੋਂ।' ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲਿਆ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਹੈ,ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਉਚਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਆਖਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਵੇਗਾ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਭੀ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗਾ ਅਰ ਤੈਨੂੰ ਸੱਚ ਮੁਚ ਆਤਮਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਦਾਸ- ਪੁਤ੍ਰ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਆਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹ ਇਨਾਮ ਜੋ ਰਾਜਿਆਂ ਰਾਠਾਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ--'ਤੈਥੋਂ ਚੰਗਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਪਰ ਤੂੰ ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈਂ ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਚੰਗੇਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਪਤਾ ਦੇਹ ਜੋ ਮੈਂ ਭੱਜੀ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਹਾੜੇ ਕੱਢਾਂ ਤੇ ਆਖਾਂ--ਹੇ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦੇ ਚੰਗਿਆ!ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਚਾ ਦੇਹ। ਜੋ ਮੈਂ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਐਉਂ ਬਖਸ਼ੀਵੇ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤੇ ਛਿਨ ਨਾ ਵਿਛੁੜਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਉਸ ਨਾਲ ਉਹੋ ਕੁਛ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੇਰਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਉਹ ਮਰੇ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਦਾ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਆਓ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ।'

ਮੇਰੀ ਇਹ ਭੋਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਦੇਖ ਕੇ ਚੰਗੇ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਬੋਲੇ--'ਭੋਲੀਏ!ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ : ਜੋ ਕਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਯਾ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ, ਮਾਲਕ, ਪਾਲਕ ਤੇ ਸਿਖਯਾਦਾਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵਾਂ। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ।'

ਮੈਂ ਕਿਹਾ--'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮਰਨੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋ?' ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ--'ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ--'ਊਈ ਰੱਬਾ! ਏ ਤਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਨਾ। ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਤ ਵਿਚ ਬੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ--'ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ?' ਆਖਣ ਲਗੇ--'ਮਰਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਦੇਹ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 'ਆਤਮਾ'--ਜੋ ਮੈਂ ਹਾਂ--ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਰੋਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਖੁਸ਼ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਮਿਲੇਗਾ। ਤੂੰ ਬੀ ਨਾ ਰੋ, ਖੁਸ਼ ਹੋ। ਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਰੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ।'

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਡਰੀ ਤੇ ਕੰਬੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ?' ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ , 'ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਛ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਉਹ ਉਹੋ ਹੈ।ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ

ਪਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗੇਗਾ, ਉਹ ਹੈ ਹੀ ਸਾਰਾ ਪਿਆਰ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗਾ ਬੀ, ਪਰ ਉਹ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕੰਮ ਕਰੇਂਗੀ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ--'ਕੀਹ'? ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : 'ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਹਰ ਵੇਲੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਆਖਦੀ ਰਹੀਂ'। ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲ੍ਹ ਮੀਟ ਲਏ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਪਲ ਕੁ ਮਗਰੋਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਵੇਰ ਆਈ, ਨੇਤ੍ਰ ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਲਾਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਮਿਟ ਗਏ। ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸੌਂ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਦਿਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਮਾਂ ਆ ਗਈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਵੱਲ ਤੱਕਕੇ ਬੋਲੀ--'ਬਚੀਏ! ਇਹ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।' ਮੇਰੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਰੋ ਪਈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ--'ਜੇ ਤੂੰ ਰੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀ ਹੋਵਾਂਗਾ'। ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਆਇਆ, ਸਹਿਮੀ, ਸੰਘ ਰੁਕ ਗਿਆ ਕਿ ਏਹ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਚੇਤਾ ਆਯਾ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਕਿ ਜੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਹਾਂਗੀ ਤਾਂ ਆਵੇਗਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ। ਰੋਣ ਆਵੇ, ਗੱਚ ਚੜ੍ਹੇ, ਕਲੇਜਾ ਟੁੱਟੇ, ਹੱਥ ਤੀਰ ਵੱਲ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ', 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਹੀ ਕਰ ਕੇ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਜਾਵਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖ, ਰੰਜ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਖਿਆ ਮੰਨਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਦਿਲੋ ਦਿਲ ਧੱਕੇ ਧੋੜੇ ਖਾਂਦਿਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਦੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਦੇਸ ਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਕਿਸ ਸੁਲੱਖਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਭਾਗਾਂ ਭਰੇ ਪਿਉ ਦਾ ਪੁੱਤ ਸੀ।

੩.

ਮੇਰੀ ਅੰਮੀਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਕਾਕੀ ਮਰ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਧੀਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹਰਯਾਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ, ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਖੇਡਾਂ, ਮੇਰੇ ਆਹਾਰ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਨਾ ਮੁੜੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਾ ਰੁਝਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ। ਰੋਂਦੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ, ਪਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਲਈ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਗ ਸਨ, ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਡਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਆਖਦੇ ਕਿ ਮਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੱਸ ਬੀ ਪੈਂਦੀ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਲਵਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲ ਬੀ ਲੈਂਦੀ, ਅੰਮੀਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਜਾ ਬੀ ਬਹਿੰਦੀ, ਪਰ ਉਹ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ ਉਹ ਚਾਉ,

ਉਹ ਖੜਮਸਤੀਆਂ ਤੇ ਬੋਕਣੇ ਸੁਪਨਾ ਹੋ ਗਏ! ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਫਿਰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਤੇ ਜੀਭ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਤੇ ਮਨ ਏਸ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਟੁਰਿਆ ਚਲਦਾ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਵੇਗਾ।

ਮੇਰਾ ਜੀ ਹੁਣ ਕੁਛ ਘਰਾਂ, ਮਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ: 'ਮੈਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਠਾ ਪਾ ਦਿਓ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਜੀ ਪਰਚਾਉਣ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂ।' ਬਾਪੂ ਜੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਕਾਕੀ ਦਾ ਜੀ ਪਰਚੇਗਾ। ਆਖਣ ਲੱਗੇ 'ਜਿਥੇ ਆਖੇਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।' ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਭਾਲਣੀ ਸੀ? 'ਚੰਗੇ ਜੀ' ਜਿਸ ਢੱਠੀ ਹੋਈ ਢੇਰੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਰਤੂਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਗਨ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਣ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਏਹੋ ਥਾਂ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਅਟਾਰੀ ਪੁਵਾ ਦੇਣ ਲਗੇ ਸੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਥਰ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਢੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕਢੋ ਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਥਾਂ ਉਸਾਰੋ, ਡਿੱਗੀ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾ ਦਿਓ ਤੇ ਉਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਦਿਓ'। ਸੋ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੇ ਢੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਮਾਨ ਲਭੇ, ਕੁਛ ਹੋਰ ਪਾਏ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸਾਰਿਆ। ਮੇਰੀ ਹੁਣ ਇਹ ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਸੀ। ਤੜਕੇ ਪਹਿਰ ਭਰ, ਸੰਝ ਨੂੰ ਪਹਿਰ ਭਰ ਮੈਂ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸਾਂ। ਜੀ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਰਹਵਾਂ ਬੀ ਏਥੇ ਹੀ, ਪਰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੇ ਅੰਮੀ ਜੀ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਦੁਖ ਮੰਨਦੇ ਸੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਦ ਘਰ ਗਈ ਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਲੇਟੀ, ਪੱਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਲਏ ਤੇ ਲੱਗੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਜੇ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਨ। ਅੰਮੀਂ ਨੇ ਜਾਤਾ ਮੈਂ ਸੌਂ ਗਈ ਹਾਂ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: 'ਕਾਕੀ ਸਿਆਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਜ ਕਰੀਏ, ਕਾਜ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੀ ਭੂਮਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਉਦਾਸੀਆਂ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗੀ।' ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਏ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ 'ਜੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਡਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਵਿਆਹ ਕੇ ਬੀ ਉਦਾਸ ਹੀ ਰਹੀ ਤੇ ਵੱਸੀ ਨਾ ਉਂਞ ਨੱਕ ਵੱਢਣੀ ਹੋਊ ਤੇ ਖੇਚਲ ਵੀ ਵੱਖ ਪਊ। ਹੱਛਾ ਅੱਜ ਮਹਿਤੇ ਨਾਲ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨਾਲ ਗਿਣਾਂਗਾ'।

ਜਦ ਬਾਪੂ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਠੀ ਤੇ ਅੰਮੀਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ ਤੇ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ: 'ਪਿਆਰੀ ਅੰਮੀਂ! ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਅੱਜ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ

ਹੈ ਮੈਂ ਸੁਣ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਭਲੇ ਲਈ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾ ਆਖਿਆ ਮੋੜ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਛ ਸੁਖੀ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਖੇਡਦੀ ਮੌਲ੍ਹਦੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਰੋਂਦੀ ਤੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਸਾ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਲੂਆਂ ਧਾਣੀਂ ਸੁਖ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਛੁਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਫੁੱਲ ਤੇ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਜੀ ਟੱਪਦਾ ਬੁੜ੍ਹਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੁਛ ਕੱਠਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੀ ਰਹਾਂ।ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਕਦੋਂ ਝਲਕਾਰਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਤੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਕਾਜ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸੁਖ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸੁਖ ਮੁੜਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਔਖੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਇਹ ਮਧਮ ਤੇ ਠੰਢੇ ਸੁਖ ਲਈ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਉਗਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਕਈ ਵੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਕਿਤੇ ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਅਰ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ? ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਐਤਨਾ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਇਕ ਠੰਢੇ ਜੇਹੇ ਸੁਖ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬੀਬੀ ਅੰਮੀਂ।ਜੇ ਮੇਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਜੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਉਣਾ ਮੈਂ ਆਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੋੜਾਂਗੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਾਂਗੀ।'

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ:--'ਕਾਕੀ। ਤੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਿਆਣੀ ਹੈਂ, ਕੁਛ ਸੋਚ ਬੀ ਕਰ ਨਾ। ਪਹਿਲੀ ਉਮਰੇ ਤੂੰ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਬੇਫਿਕਰ ਰਹੀ। ਜਦ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਅਕਲ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਕੇ ਉਦਾਸਣ ਹੋ ਗਈ। ਅਜੇ ਤਕ ਤੇਰੀਆਂ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਮੁਹਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਮਾਂ ਹੁਣ ਅਵੇਸਲਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਵਡੇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਰ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਉਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਪੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹਾਸਲ ਸਾਰਾ ਸਾਡਾ ਹੈ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਖਰਲ ਭੱਟੀ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਰਵਾਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਤੱਪੇ ਹਨ, ਜੇ ਕੋਈ ਧਿਰ ਸਾਡੇ ਬੈਠਿਆਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਲੈਕ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਕਮਾਈ ਤੇ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਨੂੰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ: ਇਸ ਬਚਾਉ ਲਈ ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕਾਜ ਕਿਸੇ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤੇ ਆਪਣੀ

ਅੱਖੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੂਰਮਾਂ ਸੰਤਾਨ ਵੇਖ ਲਈਏ: ਤੇ ਠੰਢੇ ਜੀਉ ਮਰੀਏ ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲੇ ਪਿੱਛੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੂੰ ਉਦਾਸੀ ਰੱਖੀ ਤਾ ਇਕ ਹੋਰ ਡਰ ਵੀ ਹੈ--ਸਾਰੇ ਮੁਸਾਹਿਬ ਮਹਿਤੇ ਤੇ ਪੰਡਤ ਸਣੇ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਪਏ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਨਵੇਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਨਰ ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਤਿ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੀ ਅਰ ਮੇਰੇ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਾਕੀ ਹੋਰ ਦੁੱਖ ਕਰੇਗੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕੰਨੇ ਨਹੀਂ ਧਰੀ। ਪਰ ਕਾਕੀ!ਕਦ ਤੱਕ? ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਸਿਖੌਤਾਂ ਪੱਥਰ ਪਾੜ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹੁਤਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਪਾੜ ਘੱਤੇ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਪੰਡਤ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਰਾਜੇ, ਜੋ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੁਸ਼ਾਮਤ ਦੇ ਫੇਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਚਲਾਕ ਸਲਾਹੁਤੀਆਂ ਤੇ ਕੁਸ਼ਾਮਤੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਾਕੀ--ਅੰਮੀਂ ਜੀ ! ਭਲਾ ਕਦੇ ਦੇਖਕੇ ਬੀ.ਕੋਈ ਮਹੁਰਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ?

ਮਾਂ--ਬੱਚਾ ਜੀਓ, ਮਹੁਰਾ ਮਿੱਠੇ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਹੀ ਖਾਧਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਣਕੇ ਕੌਣ ਖਾਂਦਾ ਹੈ? ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਜੋ ਸਲਾਹੁਤੀ ਕੁਸ਼ਾਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧੋਖਾ ਪਏ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ, ਫਸਦੇ ਹੀ ਰਾਜੇ ਤਦੋਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਝੂਠ ਤੇ ਕੁਸ਼ਾਮਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਅਸਲ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ। ਏਹ ਕਾਕੀਏ ! ਰਾਜ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਕਦ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਕਰੇਗਾ? ਜਿਥੇ ਖੋਟੇ ਸਲਾਹੁਤੀਆਂ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪੱਟੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ, ਫੇਰ ਸੋਚ ਲੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੀ ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ, ਪਰ ਜਮਾਂਦਰੂ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਵ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਘੱਟ ਸੀ ਜੋ ਆਈ ਝੱਟ ਸਮਝੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਖਿਆਲੀ ਤੇ ਫਾਹ ਮਾਰੀ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਕ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਸੋਚੀ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ:-'ਅੰਮੀਂ ਜੀ! ਜੇ ਇਕ ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹੁਤੀਏ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ?' ਮਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੀ:-'ਹੈ ਤਾਂ ਗੱਲ ਏਹੋ, ਪਰ ਕਾਕੀ! ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਸ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ? ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਦਾ ਰਾਹ ਤੱਕਦਿਆਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਸੁਖਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਹ ਦਿਨ ਆ ਗਏ, ਪਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ

ਮਰਜ਼ੀ; ਸਾਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਜੋ ਆਸ ਨਾ ਪੁੰਨੀ, ਪਰ ਨਾ ਪੁੰਨੀ।' ਮੈਂ ਆਖਿਆ:– 'ਮਾਂ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਡੋਲੋ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਅੰਦਰਲਾ, ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਫਰਾਟੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਬਲ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰਾਠਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰਦਾਰ ਰਾਠ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹ ਉਞ ਮੈਨੂੰ ਕੋਲੇ ਕੋਲੇ ਲਗਦਾ ਹਾਂ। ਓਹ ਓਹ...ਹਾਂ ਉਹ ਤਦੋਂ ਕੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਬੀ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਦਮ ਯਾਦ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵੀਰ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਸ਼ਾਹਦੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਣ ਬੀ ਲੈਣਗੇ ਤੇ ਦੇ ਬੀ ਦੇਣਗੇ।'

ਅੰਮੀ ਸੁਣਕੇ ਹੱਸ ਪਈ: 'ਬੱਚੀਏਂ! ਤੂੰ ਜੇਹੀ ਕੁ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੁੰਦੀ ਸੈਂ ਉਹ ਜਿਹੀ ਵਹਿਮਣ ਹੋ ਗਈਂ ਹੈਂ'। ਮੈਂ ਰੋ ਪਈ ਤੇ ਗੱਲਵਕੜੀ ਪਾਕੇ ਆਖਿਆ:– 'ਮਾਂ ਜੀ! ਜੇ ਇਕ ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਜਾਣ ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ?' ਮਾਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ: 'ਫੇਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣਾ ਬੀ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ।'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਅੰਮੀ! ਮੇਰੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ ਹਾਂ । ਤੁਹਾਡਾ ਦੁੱਖ ਮੇਰੇ ਟੁਰ ਗਏ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਅਕਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਜੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਛ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ 'ਮਠ' ਨੂੰ ਚਲੀ ਆਈ। ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰੈ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਸਦੀ ਸੂਰਤ ਹਰਦਮ ਬੈਠੀ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭੁੱਲਦੀ। ਜੋ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦੱਸ ਗਏ ਸੇ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਮ ਭੁੱਲਣਾ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਠ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਕਦੇ ਐਉਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇ, ਜਾਣੀਦਾ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਲੂੰ ਜੀਭਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹੋ ਸੱਦ ਪਈ ਵਜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਝੋਕਾ ਵੱਜਾ ਜੋ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਤੱਕ ਬੈਠੀ; ਫੇਰ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਜੀਭ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਪਈ ਦਿੱਸੇ। ਜਿੱਧਰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਵੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਹਰ ਸ਼ੈ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਓਹੋ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਜਾਂ ਪਈ ਮਾਰਦੀ ਦਿੱਸੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਜਿਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭਾਸਦੀ ਸੀ, ਅਰ ਸਿਵਾ ਇਸ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਿਸਦਾ। ਸਗੋਂ ਇਸੇ ਰੰਗ ਦੀ

ਹੋਸ਼ ਸੀ, ਹੋਰ ਸੁਧ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮੈਂ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ, ਪਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੂੰਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜੀਭ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ; ਨਾ ਬੈਠਿਆਂ, ਨਾ ਟੁਰਦਿਆਂ, ਨਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਾ ਸੁੱਤਿਆਂ। ਮੈਂ ਆਖਾਂ – 'ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਇਹ ਕੀ ਪਿਆ ਬਣਦਾ ਹੈ ? ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ ਐਡਾ ਸੁਆਦਲਾ ਹੈ, ਮਿਲਨਾ ਖਬਰੇ ਕੇਡਾ ਕੁ ਸੁਆਦਲਾ ਹੋਵੇਗਾ'। ਫੇਰ ਮੈਂ ਸੋਚਾਂ : ਜਿੰਦੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਭ ਕੁਛ ਨੂੰ ਜੀਂਦੇ ਵੇਖ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ। ਸਭ ਕੁਛ ਏਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਥਹੁ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪੱਥਰ ਤਾਂ ਪਏ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਬੂਟੇ ਗੱਡੇ ਹੀ ਗੱਡੇ ਹਨ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਬੇਸਮਝ ਹੀ ਹਨ, ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੀਕੂੰ ਪਏ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ? ਫੇਰ ਖਿਆਲ ਆਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਹਾਂ! ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੁਕਕੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਇਹ ਓਸੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਦਾ ਝਲਕਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸੋਚ ਫੁਰੀ ਕਿ ਸੋਚਣ ਤੇ ਸੋਚ ਸੋਚਕੇ ਅਚਰਜ ਹੋਣ ਤੇ ਅਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਮੂਰਖ ਬਣਕੇ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਕੀਹ ਗੁਣ ਹੈ ? ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੁਆਦ ਬੀ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੀ ਵਿਸਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀਹ ਲੈਣਾ ਹੈ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਕੇ? ਜੋ ਸੀ ਸੋ ਸੀ; ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਸੀ ਸੋ ਪਿਆ ਹੋਸੀ, ਮੈਂ ਜਿਕੂੰ ਪਹਿਲੇ ਕਦੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਲੈਂਦੀ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਰਹਿ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਲਵਾਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਛੱਡਾਂ?

ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮੈਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਾਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜੋ ਇਹ ਕੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਅੰਮੀਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਚ ਫੁਰ ਪਈ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਚਾਹ ਹੋਈ ਜੋ 'ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ! ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਇਕ ਵੀਰ ਭੇਜ ਦਿਓ ਜੋ ਉਹ ਬੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੂੰ ਜੋ ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਪਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਜੇਹੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੀਹ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਹੈ?' ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪੱਕਾ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਗੱਲ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ ਤੇ 'ਹੱਛਾ' ਆਖ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਭੱਜੀ ਭੱਜੀ ਘਰ ਆਈ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਡੇਉਢੀ ਵਿਚ ਖੜੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਗੱਲਵਕੜੀ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਕੰਨ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ : 'ਬਾਪੂ ਜੀਓ, ਜੀਓ ਜੀ! ਵੀਰ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਪਏ ਹਨ'। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰਯਾਨ ਹੋ ਕੇ

ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ : 'ਕਿਹੜੇ ਲਾਲੀ ! ਵੀਰ ਜੀ?' ਮੈਂ ਆਖਿਆ: 'ਜਿਹੜੇ ਆਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੋਦੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਙ ਖੇਡਣਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨਗੇ'। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵਹਿਮ ਦੀ ਗੱਲ ਪਈ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਹਿਮ ਤੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਲਾਡ ਕਰਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਏ। ਮੈਂ ਭੱਜਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਈ ਤੇ ਆਖਿਆ : 'ਅੰਮੀਂਏ! ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ, ਵੀਰ ਜੀ ਪਏ ਆਉਂਦੇ ਹਨ'। ਉਹ ਬੀ ਹਰਯਾਨ ਹੋ ਕੇ ਤੱਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ; ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਮੂਜਬ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਗਿੱਧਾ ਪਾਕੇ ਆਖਿਆ : 'ਤੁਸਾਂ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੱਚ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਹੱਛਾ' ਆਖ ਦਿਤਾ ਹੈ।' ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੁਛ ਹਾਸੇ ਤੇ ਕੁਛ ਉਦਾਸੀ ਜੇਹੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਤੇ ਕੁਛ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂ। ਜੋ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਲਹਿਰਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਸੀ ਇਸ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਬਰਕਤ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਲੇ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਂ ਤ੍ਰਬਕ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਕਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਹੁ ਆ ਗਏ, ਜਾਂ ਐਉਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਧਉਣ ਦੇ ਉਹਲੇ ਖੜੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਐਉਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਸੀਸ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਦਿੱਸਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਉਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਦੋਂ ਕੰਬ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ? ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸੁਆਦ ਉਤੇ ਬਲ ਨਾ ਪਾਇਆ ਅਰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸੁਆਦ ਅਖੀਰ ਪੱਕ ਗਿਆ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ--ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਪਿਆਰਾ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ--ਉਹ 'ਹੈ' ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ 'ਹੈ' ਅਤੇ ਉਹ ਪਿਆਰਾ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਸੀ, ਸੱਚਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਚ ਆਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, 'ਹੈ' ਜ਼ਰੂਰ 'ਹੈ' ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਏਹ ਲਹਿਰੇ ਜੋ ਹੁਣ ਉਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਸੱਚ ਮੁਚ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਦ ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਣ, ਤਿਣ, ਪਰਬਤ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ, ਸਾਰੇ ਪਏ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਸੇ ਕੋਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਫੇਰ ਪਿਆ ਸੁਆਦ ਆਵੇ ਤੇ ਐਉਂ ਲੱਗੇ ਜੋ ਮੈਨੂੰ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ' ਪਿਆਰ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪੇ ਸੁਆਦ ਆਵੇ, ਆਪੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚੋਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਪੇਟ ਪਈ ਵੱਜੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਏਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਸੇ

ਮਠ ਦੀ ਕੱਲੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਮੇਰੇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : 'ਉਹ ਤਾਂ ਜਿੰਕੂ ਮੈਂ ਏਸ ਮਠ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇ ਹਨ।'

ਗੱਲ ਕੀ ਦਿਨ ਲੰਘਦੇ ਗਏ ਮੇਰਾ ਸੁਆਦ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਆ ਮੁਹਾਰੇ ਹੱਸ ਪੈਣਾ, ਕਦੇ ਆ ਮੁਹਾਰੇ ਰੋ ਪੈਣਾ, ਪਰ ਰਹਿਣਾ ਸਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਧੁਨਾਂ ਵਿਚ, ਇਕ ਸੁਭਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਰਹਾ ਕੁ ਹੋਰ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀਂ ਇਕ ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ ਵਹਿਮਣ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਆਖਣ ਲੱਗੇ : 'ਕਾਕੀ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਦਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ'। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਦਬ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਨਾ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ : 'ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਡ ਲਡਾਇਆ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।'

ਵੀਰ ਜੀ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਡਾਢਾ ਸੋਹਣਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਨਿਰੀਆਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥੀਂ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਪਿਆਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਡਾਉਂਦੀ ਸਾਂ। ਕਈ ਵੇਰ ਏਸੇ ਮਠ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਲੰਮੇ ਪਏ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਦੀ: 'ਏਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਨੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਏਹ ਨੇਤ੍ਰ ਡਿੱਠੇ ਸਨ, ਏਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਇਹ ਨੇਤ੍ਰ ਮੈਨੂੰ ਖੇਡਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਫੇਰ ਦਿੱਸ ਪਏ ਹਨ। ਹੇ ਨੈਣੋਂ! ਤੁਸੀਂ ਓਹੋ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਤੇ ਆ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋ? ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਹੋਵੇ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਲਾਡ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਖਿੜਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਠਾਰ੍ਹਦੇ ਹੋ। ਹੇ ਨੈਣੋਂ! ਤੁਸੀਂ ਧੰਨ ਹੋ।

ਦੁਨੀਆਂ ਮਤਲਬ ਦੀ ਮੈਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਮਝਿਆ, ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਦੀ। ਪਰ ਓਦੋਂ ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਹੋਰ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਹੋਈ : ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਣਡਿੱਠੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮੰਗਤਾ ਸਾਧ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ,ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਏਸ ਫੇਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਵਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ; ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਸਨ ਨਾ ਦਾਬਾ ਦੇ ਕੇ ਹੋੜਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਟੱਟ

ਪਿਆਰ ਸੀ, ਓਹੋ ਇਕ ਰੋਕ ਸ਼ੀ : ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਇਕ ਲਗਨ ਡੰਡਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੋੜ ਸੁਟਦੇ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹ ਕਿਰਕ ਬੀ ਮਿਟ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਬੀ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਦਾ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਉਪਜ ਪਿਆ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀ ਮਨ ਗਿਆ ਕਿ ਧੀ ਕਿਸੇ ਸਮਰੱਥ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਹੈ; ਸ਼ੁਦੈਣ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹਾਸੇ ਭਾਣੇ ਗਲ ਕਰਦੀ 'ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਗਏ' ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਓਹ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਬੀ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਘਰ ਵਿਚ ਕੁਛ ਮਾਂ ਕੋਲ ਤੇ ਕੁਛ ਵੀਰ ਜੀ ਕੋਲ ਵਧੀਕ ਵੇਲਾ ਲਾਯਾ ਕਰਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਅਰ ਐਉਂ ਚੰਬੜ ਗਈ ਜਿਕੂੰ ਵੇਲ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਮੈਂ ਹੱਸਾਂ ਚਾਹੇ ਖੇਡਾਂ, ਆਪੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਚਾਹੇ ਨਾ ਕਰਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਠ ਵਿਚ ਨੈਣ ਮੀਟਕੇ ਹੀ ਬੈਠਾਂ ਤਾਂ ਯਾਦ ਸੁਆਦ ਦੇਵੇ; ਨਿਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਰਹੀ, ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਜਿਸ ਹਾਲ ਹੋਵਾਂ ਯਾਦ ਨਾ ਭੁੱਲੇ! ਨੀਂਦ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਕਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਹਾਕਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀਆਂ ਸਨ। ਏਸ ਰੰਗ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸੁਆਦ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਮੀਂ ਬੋਲੀ : 'ਕਾਕੀ! ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਨਿਭਾਗ ਤੱਪੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੀ ਜੀਵੇ ਹੋ ਜਾਈਏ। ਤੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਕੋਈ ਉਲਿਯਾ ਸੀ, ਅਸਾਂ ਉਸਦੀ ਓਸ ਵੇਲੇ ਕਦਰ ਨਾ ਜਾਤੀ, ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਵਲੋਂ ਹੋੜਦੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਸੁਰਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਜੀ ਇਹੋ ਤੜਫਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ਾਈਏ'। ਐਉਂ ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਬੀ ਮੇਰੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਧੁਨ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਗੋਂ ਪੱਖੀ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਪਿਆਰਾ ਜੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਦ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਏਸ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਡਾਢਾ ਸੁਆਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਮਿਥ ਲਓ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਕਰੇ।' ਗੱਲ ਕੀ ਇਉਂ ਸੁਣਕੇ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੁੜ

ਗਈ ਗੱਲ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੇ ਮਾਂ ਜੀ ਬੀ ਉਸ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਵਰ੍ਹਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਟੱਪੇ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਦੇ ਅੱਲੜ੍ਹ ਤੇ ਅਲੇਲ ਫਿਰਦੀ ਸਾਂ, ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਤੇ ਰੋਂਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ; ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਗੁਟਕਦੀ ਤੇ ਬੰਬੀਹੇ ਵਾਂਙੂ ਗਾਉਂਦੀ, ਹੱਸਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਟੇਪੇ ਕੇਰਦੀ ਫਿਰਿਆ ਕਰਾਂ। ਇਹ ਮਨ ਮੇਰਾ ਇਕਾਂਤੀ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸੰਝ ਸਵੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੀ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਏਥੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਪੂ ਤੇ ਅੰਮੀਂ ਜੀ ਵੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੜਕਸਾਰ ਜੋ ਆਈ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਵੇ, ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬਨ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਭ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਂ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਰਸ ਭਰੀ ਸੁਰ ਸੀ ਤੇ ਬੜੀ ਹੀ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਸੱਦ। ਮੈਂ ਕੁਛ ਬੜੀ ਮੱਤੀ ਹੋਈ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਕੇਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਇਸ ਸੁਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਜੋਗਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਸਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਰੇਤ ਦੀ ਟਿੱਬੀ ਤੇ ਬਹਿ ਗਈ। ਇਹ ਕੋਈ ਗੌਣ ਸੀ, ਕੋਈ ਸੱਦ ਸੀ ਕਿ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਛੁਰੀ ਸੀ? ਇਹ ਰਾਗ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਦ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੀ ? ਮੈਂ ਸੁਆਦ ਕੀ ਆਖਾਂ? ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਰਸ ਭਰੇ, ਨਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੂੰ ਕੰਬਣ, ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੇ, ਨਾਲੇ ਵਿਰਾਗ ਭਰੇ ਫੇਰ ਸੁਆਦ ਆਵੇ। ਤੁਕਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤੇ ਜੋ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੀਆਂ ਏਹ ਸਨ:

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਏਕ ਨ ਭਰੀਆ ਗੁਣ ਕਰਿ ਧੋਵਾ॥ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਜਾਗੈ ਹਉ ਨਿਸਿ ਭਰਿ ਸੋਵਾ॥ ੧ ॥ ਇਉ ਕਿਉ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਹੋਵਾ॥ ਸਹੁ ਜਾਗੈ ਹਉ ਨਿਸਿ ਭਰਿ ਸੋਵਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ॥ ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਸੇਜੈ ਆਵਾ॥ ਆਗੈ ਸਹ ਭਾਵਾ ਕਿ ਨ ਭਾਵਾ॥ ੨ ॥ਕਿਆ ਜਾਨਾ ਕਿਆ ਹੋਇਗਾ ਰੀ ਮਾਈ॥ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਬਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨਾ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਨ ਚਾਖਿਆ ਮੇਰੀ ਤਿਸ ਨ ਬੁਝਾਨੀ॥ ਗਇਆ ਸੁ ਜੋਬਨੁ ਧਨ ਪਛੁਤਾਨੀ ॥ ੩ ॥ ਅਜੈ ਸੁ ਜਾਗਉ ਆਸ ਪਿਆਸੀ ॥ ਭਈ ਲੇ ਉਦਾਸੀ ਰਹਉ ਨਿਰਾਸੀ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਉਮੈ ਖੋਇ ਕਰੇ ਸੀਗਾਰੁ ॥ ਤਉ ਕਾਮਣਿ ਸੇਜੈ ਰਵੈ

ਭਤਾਰੁ ॥ ੪ ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਕੰਤੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥ ਛੋਡਿ ਵਡਾਈ ਆਪਣੇ
ਖਸਮ ਸਮਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ੨੬ ॥

ਮੈਂ ਏਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਤੇ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਏ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅੰਤ ਏ ਸੁਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਅੰਦਰਲਾ ਪੰਘਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਨੈਣ ਛਮਾਛਮ ਬਰਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਹਾੜੇ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ! ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਾਓ★ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰੋ ਰਹੀ ਸਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸਿੱਕ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਲੰਮੇ ਪਤਲੇ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਦਿੱਸੇ । ਮੈ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਗਿਆ, ਤਦ ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਚੰਗਾ ਬੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਖਿੱਚ ਨਾ ਪਈ । ਨੇੜੇ ਆਕੇ ਇਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : 'ਹੇ ਬਨਬਾਸੀ ਕੰਨਿਆਂ! ਇਸ ਬਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਜੀ ਨਹੀਂ । ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ; 'ਏਹ ਉਹੋ ਬਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਛੇ ਕੁ ਬਰਸ ਹੋਏ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰ ਕਿ ਚੀਤਲ ਦੇ ਭੁਲੇਵੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ?' ਮੈਂ ਸਹਿਮ ਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ : 'ਜੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਉਹੋ ਬਨ ਹੈ।' ਫੇਰ 'ਵਾਹ' ਆਖਕੇ ਉਹ ਟੁਰ ਪਏ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ : 'ਠਹਿਰ ਜਾਓ; ਕੁਛ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੋ', ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਠਹਿਰੇ ਅਰ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਟੁਰੀ ਗਏ। ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਮਠ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਬੈਠਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾਢੀ ਹੀ ਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਯਾਦ, ਪਿਆਰੀ ਯਾਦ, ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰੇ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਤਾਂਘ ਤਿੱਖੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਵਧੀਕ ਕੋਲ ਮਲੂਮ ਹੋਣ, ਵਧੀਕ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਮਲੂਮ ਹੋਣ ਤੇ ਆਮੁਹਾਰੀ ਇਕ ਸੁਗੰਧਿ ਸੁਗੰਧਿ ਆਵੇ। ਫਿਰ ਇਹੋ ਜੀ ਕਰੇ ਕਿ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਵਾਂ ਤੇ ਉਹ ਆਖਣ : 'ਕਾਕੀ!

★ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ :-
ਵਹ ਵਹ ਨਦੀਆਂ ਤਾਰੂ ਹੋਈਆਂ ਬੰਬਲ ਛੋਡੇ ਕਾਹਾਂ ।
ਪਿਆਰਾ ਮੇਰਾ ਫਿਰੇ ਬਦੇਸੀਂ ਕਿਸ ਹੱਥ ਸੱਦ ਘਲਾਵਾਂ ।
ਨਾ ਕੋਈ ਆਵੇ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਹੱਥ ਦਿਆਂ ਸੁਨਾਹਾਂ ।
ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਵੇ ਧੋ ਧੋ ਪੈਰ ਪੀਆਹਾਂ ।
(ਅਥਵਾ) ਚੰਬੇ ਦੀ ਬੂਟੀ ਵਾਂਗੂ ਖਿੜ ਫੁਲ ਜਾਹਾਂ ।

ਗਿਆਨੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੜਿਆਲਾ
ਪੰਥਕ
ਢਾਡੀ ਜੱਥਾ
98150-03075
ਪਿੰਡ ਕੜਿਆਨਾ ਤਹਿ. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

ਅਸੀਂ ਆ ਗਏ ਹਾਂ।' ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਬੰਦ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਤਾਰ ਵਗਦੀ ਰਹੀ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਰੋਂਦੀ ਘਰ ਨੂੰ ਟੁਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਰਧ ਮੈਂ ਫੇਰ ਡਿੱਠਾ, ਉਹ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਗੁਆਚੀ ਸ਼ੈ ਲੱਭੀ ਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ: 'ਹੇ ਬਿਰਧ ਜੀ! ਆਪ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ, ਜਲ ਅੰਨ ਛਕੋ ਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰੋ ਅਰ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਟੋਲਦੇ ਹੋ ਜੋ ਅਸੀਂ ਬੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰੀਏ?' ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਹੰਝੂ ਕਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ: 'ਬੇਬੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ, ਬੇਬੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ।' ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸੁਣੀ ਅਰ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਮਾਂ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ : 'ਅੰਮੀਂ! ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੀ ਹੈਂ?' ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ : 'ਕਾਕੀ ! ਮੈਂ ਬੀ ਵਹਿਮਣ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਅੱਜ ਕਲੇਜਾ ਤੜਫ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦੋਂ ਹੋਣਗੇ ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸ ਦੇਖਕੇ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ ਕਿ ਏਸੇ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਰੋ ਕੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੇਖ ! ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੀ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਬਕ ਤ੍ਰਬਕ ਤੱਕਦੀਆਂ ਹਨ'। ਵੀਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਮੈਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗਲ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ : 'ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ! ਤੂੰ ਦੱਸ ਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਹੈ, ਓਹ ਕਦੋਂ ਆਉਣਗੇ?' ਨਿਆਣਾ ਭੋਲਾ ਵੀਰ ਮੇਰੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਉਪਰ ਤੱਕਿਆ, ਕੁਛ ਮੁਸਕ੍ਰਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਰੋ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਅੱਜ ਕੀਹ ਹੈ? ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਦੀ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਜਲਹਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣੀ ਮਾਂ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਨੈਣ ਕਿਰੇ ਹਨ, ਇਹ ਮਸੂਮ ਬੱਚਾ ਬੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ'। ਆਮੁਹਾਰੇ ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਚੀਰਕੇ ਇਕ ਸੁਰ ਨਿਕਲੀ, ਮੈਂ ਰੋਈ ਅਰ ਇਸ ਦਰਦ ਨਾਲ ਗਾਂਵੀ ਕਿ ਮਹਿਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਸੀ ਰੋ ਪਏ :-

ਨੈਣਾਂ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ ਪਯਾਰੇ! ਤਾਂਘ ਕਰੇਂਦੇ ਹਾਰੇ।
ਸਿੱਕਾਂ ਸਿਕਦਿਆਂ ਆਹ ਦਿਨ ਆਏ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੋੜ ਮੁਹਾਰੇ।
ਆ ਪਯਾਰੇ ਸਿਕ ਲਾਹ ਅਸਾਡੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦੇਹ ਦਿਦਾਰੇ।
ਭੁੱਲਾਂ ਮਾਰੇ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਕੂਕਣ ਢੱਠੇ ਦੁਆਰੇ॥

ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਂਞ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਅਰ ਸੁਖ ਸੀ। ਇਕ ਸੁਖ ਸੀ, ਇਸ ਸੁਖ ਵਿਚ ਯਾਦ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਠਾਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਐਸੀ ਤਾਂਘ ਉਠਦੀ ਸੀ ਕਿ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਛਮਾਂ ਛਮ ਝੜੀ ਲੱਗਕੇ ਫੇਰ

ਚੁੱਪ, ਸ਼ਾਂਤ, ਸੁਖ, ਵਧੀਕ ਠੰਢ ਤੇ ਰਸ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂਘ ਦਾ ਘਰਾਟਾ ਵੱਜਦਾ ਸੀ ਅਰ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਕੁਛ ਉਤਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਟੱਪ ਟੱਪ ਡਿਗਦਾ ਸੀ। ਸੰਝ ਹੋ ਗਈ ਅਰ ਮੈਂ ਅੱਜ ਬਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਸਿਖਰ ਛੱਤ ਤੇ ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਂਦਨੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਪੌਣ ਵਿਚ ਏਸੇ ਹਾਲ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ : ਰਾਤ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਗਈ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਣ ਤੇ ਤ੍ਰੇਲ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਪਵੇ। ਧੋਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਨਾਲ ਛਟਕੀ ਸਰਦ ਚਾਂਦਨੀ ਨਾਲ ਠੰਢੀ ਰਾਤ ਉਸ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਏਸੇ ਸੁਖ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ, ਪਹਿਰ ਲੱਗੇ ਲੰਘਣ। ਕਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਝੋਕਾ, ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ, ਕਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਠਹਿਰਾਉ, ਕਦੇ ਚਾਹ ਤੇ ਕਦੇ ਚਾਉ, ਕਦੇ ਰੋੜ੍ਹ, ਤਦੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜਾਂ ਸਵੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੇਠੋਂ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ :- ਇਕ ਫਕੀਰ ਆਇਆ ਖੜਾ ਹੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ : ਖ਼ਬਰ ਦਿਓ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ' ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ।' ਅੰਮੀਂ ਇਹ ਸਾਰ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਭੱਜੀ ਆਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ 'ਉੱਠ ਕਾਕੀ! ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।' ਮੈਂ ਸੁਣਕੇ ਉਠ ਨਾ ਸਕੀ, ਪੁੱਛਿਆ : 'ਕਿੱਥੇ ਹੈ?' ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ : 'ਹੇਠ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਨੇਹਿਆ ਭੇਜਿਆ ਸੁ ਕਿ ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ', ਚੱਲ ਆਪ ਟੁਰਕੇ ਲਿਆਈਏ।' ਮੈਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਆਖਿਆ : 'ਅੰਮੀਏ! ਕੋਈ ਕੰਗਲਾ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਕੋਈ ਛਲੀਆ ਸਾਨੂੰ ਛਲਦਾ ਹੈ। ਭਲਾ ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹ ਬੀ ਕਦੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ? ਅੰਮੀਏ! ਉਹ ਬੂਹੇ ਤੇ ਕਦ ਅਟਕਦੇ ਹਨ? ਜੋ ਕਲੇਜੇ ਚੀਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਬਾਨ ਕੀ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਧੂਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਆਪੇ ਮੇਰੇ ਕਦਮ ਬੇਵਸੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਉੱਠ ਨੱਸੇ। ਪਿਆਰਾ ਤਾਂ ਚੁੰਬਕ ਵਾਂਙੂ ਧੂਹੇਗਾ।' ਮਾਂ ਹਰਯਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੀ : 'ਕਾਕੀ ਟਪਲਾ ਨਾ ਲੱਗੇ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਜਾਹ ਪੁੱਛ ਭੇਜ ਸੂ ਕਿ ਨਾਉਂ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ?' ਟਹਿਲਣ ਗਈ ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਤਾਰਨ ਆਏ ਹਾਂ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਜਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੁ ਕਿ ਆਖਦੇ ਹਨ : ਅਜੇ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡਿਉਢੀ ਵਿਚ ਬੈਠੋ, ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਆਉਣਗੇ।' ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਉਡੀਕਣ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਅਸਾਂ ਰੋਟੀ ਭੇਜੀ ਉਸ ਖਾ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਮੁਹਰਾਂ ਘੱਲੀਆਂ ਉਸ ਲੈ ਲਈਆਂ, ਫੇਰ ਅਸਾਂ ਕਹਾ ਭੇਜਿਆ : 'ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਕੱਲ ਆਉਣਾ'। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਹ 'ਸਤਿ ਬਚਨ' ਕਹਿਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮਾਂ ਵੀ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ : 'ਬੱਚੀਏ! ਤੇਰੀ ਖਿੱਚ ਦੀ ਤਾਰ ਸੱਚੀ ਹੈ। ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ।' ਇਹ ਦੋ ਘੜੀ

ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਛਲੀਏ ਨੂੰ ਕੈਦ ਪਾ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਆਖਦੀ ਸਾਂ, ਦੋਸ਼ ਮੇਰਾ ਹੈ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਾਂਙੂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅਣਡਿੱਠੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਖੌਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕੌਣ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਸਾਧਣ ਦੇ ਹੀਲੇ ਬਹਾਨੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਦੁਪਹਿਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਏ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਰਮਤਾ ਸਾਧੂ ਸੀ, ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਟਹਿਲਣ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਥਾ ਸੁਣਕੇ ਛਲ ਖੇਡਿਆ ਸੂ। ਜਿਸ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਆਕੇ ਸਾਰੀ ਸੂੰਹ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ ਅਰ ਹੁਣ ਉਹ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਅੰਮੀਂ ਮੇਰੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ : 'ਵਹਿਮਣ ਕੁੜੀਏ! ਤੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਂਗੀ।' ਮੇਰੀਆਂ ਹੁਣ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੋਰ ਭੜਕ ਉੱਠੀ। ਉਸ ਠੱਗ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਿਰਾਗੀ ਬੈਠੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਾਰਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਲੱਗਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਨ ਨੂੰ ਗਈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਡਿੱਠੇ ਜੋ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਅਰ ਜੋ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ ਸੋ ਇਹ ਸੀ :

★ਮਨਹੁ ਨ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਅਹਿਨਿਸ ਧਿਆਈਐ ॥ ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਕਿਰਪਾਧਾਰਿ ਤਿਵੈ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥ ੧ ॥ ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲਕੁਟੀ ਟੋਹਣੀ॥ ਰਹਉ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ ਨ ਮੋਹੈ ਮੋਹਣੀ ॥੧ ॥ ਰਹਾਉ॥ ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਨਾਲਿ ਗੁਰਿ ਦੇਖਾਲਿਆ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਭਾਲਿ ਸਬਦਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥ ੨ ॥ ਸੇਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨਾ॥ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਰਜਾਇ ਭਰਮੁ ਭਉ ਭੰਜਨਾ ॥ ੩ ॥ ਜਨਮਤ ਹੀ ਦੁਖੁ ਲਾਗੈ ਮਰਣਾ ਆਇਕੈ ॥ ਜਨਮੁ ਮਰਣੁ ਪਰਵਾਣੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਕੈ॥ ੪ ॥ ਹਉ ਨਾਹੀ ਤੂੰ ਹੋਵਹਿ ਤੁਧ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ॥ ਆਪੇ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਜਿਆ ॥ ੫ ॥ ਦੇਹੀ ਭਸਮ ਰੁਲਾਇ ਨ ਜਾਪੀ ਕਹ ਗਇਆ ॥ ਆਪੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ਸੋ ਵਿਸਮਾਦੁ ਭਇਆ ॥ ੬ ॥ ਤੂ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਦੂਰਿ ਜਾਣਹਿ ਸਭ ਤੂ ਹੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਖਿ ਹਦੂਰਿ ਅੰਤਰਿ ਭੀ ਤੂ ਹੈ ॥ ੭ ॥ ਮੈ ਦੀਜੈ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ਅੰਤਰਿ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ॥ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਤਿ ਦੇਇ ॥ ੮ ॥ ੩ ॥੫॥

★ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਖੜੀ ਸਾਂ ਬੈਠ ਗਈ। ਏਹ ਗਾਉਣਾ ਬੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਹਿੱਲ ਨਾ ਸਕੀ। ਤਦੇ ਹਿੱਲੀ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਮਨੁੱਖ, ਜੋ ਡਾਢੇ ਠੰਢੇ ਤੇ ਸੁਖੀ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਆਏ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ : 'ਕਾਕੀ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਰਿਖੀ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈਂ ਅਰ ਇਸ ਬਨ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦੀ ਹੈਂ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਜੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਧਣੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।'

'ਭਲਾ ਕੋਈ ਸੰਤ ਏਥੇ ਆਏ ਹਨ?'

ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਜੀ ਨਹੀਂ'।

'ਭਲਾ ਕੀਹ ਇਹ ਓਹੋ ਬਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਛੇ ਬਰਸ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਦੇਸੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕੰਨਯਾਂ ਭੁਲੇਵੇਂ ਸਿਰ ਮਾਰ ਬੈਠੀ ਸੀ?'

ਮੈਂ ਕੰਬੀ, ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਉਛਲਦੇ ਕਲੇਜੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਜੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਕੀਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?' 'ਹੋਰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਤੁਰ ਗਏ, ਮੈਂ ਮਠ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਪਿਛਲੀ ਯਾਦ ਨੇ ਅੱਜ ਬੜਾ ਰੁਆਇਆ। ਇਹ ਬੀ ਸਮਝ ਨਾ ਪਵੇ ਕਿ ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਆਦਮੀ ਕੀਹ ਪੁਛਦੇ ਸਨ, ਕੌਣ ਸਨ ਅਰ ਕੀਹ ਟੋਲਦੇ ਸਨ? ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਲੰਘ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕਿਤੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ :-

ਆਵਹੁ ਸਜਣਾ ਹਉ ਦੇਖਾ ਦਰਸਨੁ ਤੇਰਾ ਰਾਮ॥
ਘਰਿ ਆਪਨੜੈ ਖੜੀ ਤਕਾ ਮੈ ਮਨਿ ਚਾਉ ਘਨੇਰਾ ਰਾਮ (ਸੂਹੀ ਮ:੧)

ਮੈਂ ਅੱਜ ਘਰ ਜਾਣਾ ਬੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸਾਂ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ; ਡੋਲੀ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਅਸਵਾਰੀ ਮਸਾਲਾਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਢੂੰਡਦੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣੇ ਕੁਛ ਮਨੁੱਖ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਮੈਥੋਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਮੇਰੀ ਰਖਯਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡਕੇ ਡੇਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ, ਰਾਤ ਪੈ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਲੁਕਕੇ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਘਰ ਗਈ ਤੇ ਤਾਂਘਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਤਿੱਖਾ ਰੰਗ ਫੜ ਲਿਆ। ਨਵੇਂ ਮਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਤਾਂਘਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂ।

ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਤ੍ਰੈਏ ਜਣੇ ਏਹ ਤੁਕਾਂ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ। ਤੜਕ ਸਾਰ ਮੈਂ ਮਠ ਨੂੰ ਆਈ, ਮੇਰੀ ਅੰਮੀਂ ਬੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਨਾਲ ਆਏ ਜੋ ਉਹ ਬਨ ਵਿਚ ਨਵੇਂ

ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨੋਹਰ ਗੌਣ ਸੁਣਨ। ਅੱਗੇ ਮੇਰੇ ਮਠ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਪਰੇ ਵਾਰ ਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਖੜੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ ਅਰ ਏਹ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਸਨ :-

> ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨ ਆਏ॥ ਸਾਚੈ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ॥ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਏ ਹਰਿ ਮਨਿ ਭਾਏ ਪੰਚ ਮਿਲੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ ਸਾਈ ਵਸਤੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਈ ਜਿਸੁ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਲਾਇਆ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਮੇਲੁ ਭਇਆ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਘਰ ਮੰਦਰ ਸੋਹਾਏ॥ ਪੰਚ ਸਬਦ ਧੁਨਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨ ਆਏ ॥੧॥★

ਅਸੀਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਂਙੂ ਖੜੇ ਦੇ ਖੜੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਏਹ ਚਾਰੇ ਮੂਰਤਾਂ ਗ਼ੈਬ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਮਠ ਦੇ ਬਾਹਰ ਥੜੇ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਪਲ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਅਤਿ ਧੂਹ ਪਈ ਐਉਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਠ ਭਰ ਕੇ ਕੋਈ ਕੱਢ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਸਰੀਰ ਝੂਠਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਓਪਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, 'ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ' ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਿਆ, ਪਰਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ 'ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ'। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੇਵਸੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ 'ਅੰਮੀਂ! ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਗਿਆ; ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਵਰਤਿਆ? ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤ੍ਰਬਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਹੋਇਆ ?

ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਕਿਸੇ ਡਾਢੇ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਅਤਿ ਸੁਖ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਜੀ ਇੰਨਾ ਸੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ ਸਾਂ। ਇਸ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ, ਜਾਂ ਮੈਂ ਨਜ਼ਰ ਭਰਕੇ ਮੁਖੜੇ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਵੱਜਾ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੀ ਚਕਾਚੂੰਧ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਫੇਰ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਚੀਕ ਵਾਂਙੂ ਦੁਹਾਈ ਨਿਕਲ ਗਈ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ'।

ਉਸ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਚੁੱਕਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਬਿਠਾਯਾ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕ ਸਕੀ। ਅੰਮੀਂ ਨੇ ਕਿਹਾ : 'ਕਾਕੀ ! ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਤੱਕ'।

★ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤੁ ਘਰ ੨।

ਮੈਂ ਕੀਹ ਤੱਕਾਂ! ਕੌਣ ਆ ਗਏ? ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਆਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਆ ਗਏ, ਜਿੰਦ ਆ ਗਈ, ਆਤਮਾ ਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਖਿਆਲ ਉਹਨਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਇਹ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ' ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਆਪ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਜਲ ਭਰ ਆਯਾ, ਸਿਰ ਫਿਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਫੇਰ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਏਹ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਸ ਪਿਛੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਐਡਾ ਸੁਹਣਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਕੁਛ ਨਾ ਅਹੁੜੇ, ਸਰੀਰ ਕੱਟਾਂ? ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਿੱਟੀ ਜਾਵਾਂ, ਮਨ ਤਨ ਸਦਕੇ ਕਰਾਂ? ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਲੁਟਾ ਦਿਆਂ? ਮੈਂ ਧੰਨ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਂ ਜੋ ਪਾਪਣ ਤੇ ਖੂਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਾਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤੀਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਉਹ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ! ਅਚਰਜ ਸੀ ਕਿ ਅਤਿ ਅਚਰਜ।

ਮੈਂ ਰੋ ਕੇ ਆਖਿਆ : 'ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ!' ਪਰ ਸੰਘ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਰ ਫੇਰ ਚਿਰ ਮੈਂ ਰੋਂਦੀ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਕੇ ਮੈਂ ਬੋਲੀ : ਪਰ ਸੰਘ ਫੇਰ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਇਲਾਹੀ ਰਾਗ ਛਿੜ ਪਿਆ ਤੇ ਏਹ ਧੁਨਿ ਹੋਈ :

ਆਵਹੁ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ।। ਮੰਗਲ ਗਾਵਹੁ ਨਾਰੇ।। ਸਚੁ ਮੰਗਲ ਗਾਵਹੁ ਤਾ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲੜਾ ਜੁਗ ਚਾਰੇ।। ਅਪਨੈ ਘਰਿ ਆਇਆ ਥਾਨਿ ਸੁਹਾਇਆ ਕਾਰਜ ਸਬਦਿ ਸਵਾਰੇ ।। ਗਿਆਨ ਮਹਾ ਰਸੁ ਨੇਤ੍ਰੀ ਅੰਜਨੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ।। ਸਖੀ ਮਿਲਹੁ ਰਸਿ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੁ ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨੁ ਆਇਆ ।। ੨ ।।

(ਸੂਹੀ ਮ:੧)

ਜਾਂ ਇਹ ਧੁਨਿ ਬੰਦ ਹੋਈ ਤਾਂ ਅੰਮੀਂ ਨੇ ਟੁਬਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : 'ਕਾਕੀ ! 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਜੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਰੋ। ਦੂਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ : ਇਸ਼ਨਾਨ, ਜਲ, ਅੰਨ।' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਫੇਰ ਕੰਬਿਆ, ਹਾਇ ਮੈਂ ਸਦਾ ਭੁੱਲਦੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਹੀ ਪਈ ਹਾਂ, ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੇ ਸੁਖ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਲ ਨੂੰ ਘਾਟ ਪੈ ਕੇ ਕਲੇਜਾ ਕੜੱਕ ਕਰਕੇ ਟੁੱਟਾ ਅਰ ਮੈਂ ਗ਼ਸ਼ ਖਾ ਕੇ ਧੜੀਮ ਕਰਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ।ਮੇਰੀ ਬੇਸ਼ੁਧੀ ਤੋਂ ਜਦ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਕਲੇਜਾ ਪਾੜਕੇ ਨਿਕਲੀ : 'ਹੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ। ਹੇ ਖੂਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ

ਛੱਡ ਕੇ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਤੇ ਕਿਰਮਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਸੁਧੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਦਇਆ ਦੇ ਰੂਪ! ਮੈਂ ਜੇਹੀ ਪਾਪਣ, ਭੁਲੱਕੜ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਭੁੱਲਣ ਹਾਰ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਨਿਰੀ ਭੁੱਲ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਨਿਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈਂ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮਰ ਚੱਲੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਗਈ, ਔਹ ਮੈਂ ਮਰੀ' ਕਹਿੰਦੀ ਮੈਂ ਧੜੰਮ ਕਰਦੀ ਫੇਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ, ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀਹ? ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਾ ਰਹੀ। ਸਰੀਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਅਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਪਈ ਵੇਖਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਖੜੋਤੀ ਹਾਂ ਤੇ ਕੀਹ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ? ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਾਰਾ ਪਿਆਰ, ਸਾਰਾ ਰਸ, ਸਾਰਾ ਅਨੰਦ, ਇਕ ਤਾਰ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਰਤ ਦੀ ਤਾਰ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸੁੰਦਰ, ਸਾਰੇ ਰਸੀਏ, ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਾਰੇ ਅਨੰਦੀ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਅਰੂਪ, ਨਿਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਝਲਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸਾਂ ਤੇ ਉਹ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਕੂੜਾ ਹੈ । ਉਹ ਬੀ ਦੇਖਣ-ਹਾਰ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਦੇਖਣ-ਹਾਰ ਹੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖੋ, ਸਾਰੇ ਇਕ ਰੂਪ, ਦੂਆ ਦਿੱਸੇ ਹੀ ਨਾ, ਪਰ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਝਲਕਾ ਬੀ ਦੇਣ। ਮੈਂ ਸਭ ਨਾਲ ਘੁਲ ਮਿਲ ਅਭੇਦ, ਇਕ ਰੂਪ, ਫੇਰ ਪਰ ਕੁਛ ਅੱਡ, ਦੁਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਸ, ਰਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਾਰੀ ਮੈਂ ਆਪ। ਮੈਂ ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ ਕੀਹ ਸੀ? ਜੀਭ ਕੀ ਆਖੇ? ਜਿਕੂੰ ਵਸਤੂ ਗੱਡੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨਾ ਰਹੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਰਸ ਰਹੇ, ਏਕਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੀਵਨ ਨਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਥ ਵਿਛੋੜਾ ਹਟ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸਵੱਛ ਆਪਾ ਨਾ ਮਰੇ। ਇਹੋ ਦਸ਼ਾ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜੋ 'ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ' ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਣਕੇ ਡਰੀ ਤੇ ਕੰਬੀ ਸਾਂ, ਤਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕਿਰਮ ਜੰਤ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਫੁਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਤਿਤਲੀ ਬਣਕੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਏਸੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਇਕ ਹੇਠ ਲਮਕਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰੋਤਾ ਪਿਆ ਹੈ; ਜੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਲੋਕ ਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਰੀਰ ਸਨ ਸਭ ਇਕੋ ਤਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਕੌਤਕ ਸੀ ਜੋ ਡਾਢਾ ਅਚਰਜ ਸੀ! ਫਿਰ ਇਕ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ ਮੈਂ ਇਕ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਸਾਂ, ਸਰਬ ਅਨੰਦ ਸੀ। ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਸੀ, ਬੇਪਤਗੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੀ, ਜਿਥੋਂ ਪਰਤਿਆਂ ਆਪਾ ਭਾਸਦਾ ਸੀ ਦੇਖਣ ਹਾਰ, ਹੈ ? ਸਾਖੀ ।

ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਫੁਲ ਨਾਲੋਂ ਹਲਕਾ ਸੀ, ਅਰ ਮੈਂ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀ ਸਾਂ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : 'ਕਾਕੀ! ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਕਿ ਨਹੀਂ?'

ਹੁਣ ਸੁਣਕੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ ਤੇ ਤ੍ਰੱਪ ਤ੍ਰੱਪ ਹੰਝੂ ਕਿਰੇ। ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਣ ਲੱਗੇ : 'ਕੀ ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈ?' ਮੈਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਕਿਹਾ : 'ਸੱਚੇ ਮਾਲਕਾ! ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈਂ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪਾਪਣ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇਰੀ ਹਾਂ, ਅਪਨਾ ਲੈ। ਮੈਂ ਕੀਹ ਹਾਂ? ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹਾਂ! ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲੈ ਤੇ ਨਾ ਵਿਛੋੜ ਉਹ ਵਿਛੋੜ, ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਵਿਛੋੜਨਾ। ਮੈਂ ਪੁਰਖ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਕੇ ਰੌਂਦੀ ਸਾਂ, ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਕੌਤਕ ਦੇਖਕੇ ਅਚਰਜ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਤੇ ਕੀਹ ਇਤਬਾਰ ਕਰਾਂ : ਮਤਿ ਮੇਰੀ ਥੋੜੀ ਹੈ, ਚਾਨਣ ਮੇਰਾ ਧੁੰਦਲਾ ਹੈ, ਰਾਹ ਮੇਰਾ ਮੈਨੂੰ ਕਾਂਬੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣੀ ਮੈਂ ਆਪ ਹਾਂ। ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ--ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਮੁਰਦਾ ਚੰਮ ਜੋੜੇ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੈ ਓਥੇ ਇਸ ਮੁਰਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾ ਲੈਂ।'

ਮੈਂ ਇਹ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਬੋਲੀ, ਸੰਘ ਰੁਕੇ, ਨੈਣ ਬਰਸਣ; ਲੂੰ ਕੰਡੇ, ਮਾੜੀ ਮਾੜੀ ਕੰਬਨੀ ਪਵੇ, ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਨਾਲ ਇਹ ਲਹਿਰਾ ਵਜੇ ਪਿਆਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਰ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਛਡਕੇ ਓਥੇ ਵੱਸ ਗਈ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : 'ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਦਾ ਘਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੋ ਅਰ ਇਸ ਕੂਕਰ ਦੇ ਵਲੋਂ ਅੰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰੋ।' 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਜੀ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕੁਛ ਤ੍ਰਬਕੇ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ: 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਉਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੈ।' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਤ੍ਰਬਕੀ ਕਿ ਹੈਨ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਹਣਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀ ਆਖਿਆ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਹੀ ਹੋਰ ਔਖੀ ਗੱਲ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਅਜੇ ਸੋਚ ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ : 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸੱਦਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।'

ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੋਰ ਡਰੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅੱਗੇ ਵਾਂਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਆਸਾ ਲਾ ਕੇ ਏਹੋ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਬੀ ਨਾ ਟੁਰ ਜਾਣ। ਪਰ ਉਹ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਆਪੇ ਹੀ ਆਖਣ ਲੱਗੇ : 'ਕਾਕੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਬੀ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਤੂੰ ਡਰਦੀ ਸੈਂ ਕਿ ਲੁਕਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਛ ਪ੍ਰੋਤਾ ਤੇ ਰੂਪ ਅਰੂਪ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਰਤ ਹੈ, ਉਸ ਸੁਰਤ ਦਾ ਸੁਰਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ

ਰੰਗ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਸਭ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਪੇ ਦਾ ਬੀ ਦੇਖਣ ਹਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਐਉਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਕੂੰ ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਉਸ ਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਦਾ ਬੱਧਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਨੰਦ ਅੰਦਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ 'ਆਪੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕਰਮੀ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ★' ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਬੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਢੂੰਡਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਨਾ ਮੌਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ'। ਇਹ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਏਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ; ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਏਸ ਜੀਵਨ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਜੀਵਨ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ'। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ : 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਆਈ ਹੈ'। ਆਪ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਕ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਇਆ ਜੋ ਸਰੋਦੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਬਾਬ ਹੈ ਅਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਦਾ ਹੈ। ਸਾਜ਼ ਇਹ ਐਡਾ ਸੁਰੀਲਾ ਸੀ ਕਿ ਛਿੜਦਿਆਂ ਹੀ ਜੀ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਡਾਢੀ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਗਾਵਣਹਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗਾਵਿਆ :-

★★ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਜੀਵਾ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥ ਜੈ ਜਗਦੀਸ ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਜਾਚਉ ਮੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨਾ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਪਿਆਸ ਪਿਆਸੀ ਕਾਮਨਿ ਦੇਖਉ ਰੈਨਿ ਸਬਾਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਧਰ ਨਾਥ ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੀਨਾ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੈ ਪੀਰ ਪਰਾਈ ॥ ੧ ॥

ਜਦ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਆਪ ਅੱਗੇ ਘਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਨੇ ਆਗਯਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਸ ਮਠ ਵਿਚ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੇਰੇ ਥਿੜਕਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਵੀਂ ਅਰਜ਼ੋਈ ਫੇਰ ਹੋਈ

★ ਇਹ ਤੁਕ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

★★ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

ਤੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਰ ਸਾਡੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਚਰਨ ਪਾਏ।

ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੁਣ ਚਾਉ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਅਨੰਦ, ਮੰਗਲ, ਬਿਨੋਦ, ਅਚਰਜ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹ ਪਏ। ਮੈਂ ਕੀਹ ਆਖਾਂ, ਸਾਡਾ ਅੱਜ ਜੀਵਨ ਹੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਰਸ ਸੀ ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਦਸ ਸਕਣਾ ਖਰਾ ਕਠਨ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦਿਨ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ? ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਪਤੇ ਲੱਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਬੀਜ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉੱਗਿਆ ਤੇ ਮੌਲ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸੀ; ਪਰ ਪਤੇ ਲੱਗ ਕੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਧਿਰਵਾਸ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਨ। ਹਾਂ, ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਗੁੰਮਤਾਈ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੀ ਇਹ ਨਾਉਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਲੜ੍ਹ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਕੋਈ ਥਹੁ ਨਾ ਪਿਆ।

ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਰਦਾਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਜ ਸੇਵਕ ਸੀ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਸੀ। ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਜੋ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਯਾ ਪਤੇ ਪੁੱਛਦੇ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਉਹ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ, ਭਾਈ ਸੀਹਾਂ ਤੇ ਤਾਰਾ ਜੀ ਸਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਘਰ ਆਇਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਝਨਾਂ ਵੱਲ ਦਾ ਰੁਖ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਸੂੰਹਾਂ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਪਤੇ ਕੱਢਦੇ ਕੁਛ ਅੱਗੇ ਅੱਪੜ ਪਏ ਸਨ। ਏਸ ਥਾਵੇਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਓਹ ਅੱਪੜੇ ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ--ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ--ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਝਨਾਉਂ ਦੇ ਰੁਖ ਨੂੰ ਜੋ ਹੋਏ ਹਨ ਓਹ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਸਾਧੀ-ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ

ਏਹ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਕਿ ਬੇਬੇ ਜੀ ਬਿਨੈ ਕਰਦੇ ਹੈਨ ਕਿ ਘਰ ਅੱਪੜੋ ਤੇ

ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਘੋਲੀ ਤੇ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ। ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ : 'ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਭੈਣ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਭਾਗਵਤੀ ਬੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਹੋ ਦਿੱਸੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਦਿਨ ਅਸਾਂ ਇਸ ਪਾਸ ਕੱਟਣੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਚਲਾਂਗੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਜੋ ਹੋ ਜਾਣਗੇ'। ਮੈਂ ਇਸ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ; ਜੋ ਉਸ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਤੇ ਰੰਞਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਵੇਖਕੇ ਖੀਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਸਦਕੇ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਸੁਕਰ ਵਿਚ ਕੇਣਮੇਣ ਲੱਗੀ ਰਿਹਾ ਕਰੇ।

ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੱਪੇ ਵਿਚ ਫਿਰਣਾ ਤੇ ਜੋਧ ਗੁਰਮੁਖ, ਦੋ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਤਾਰੇ ਅਰ ਉਸ ਜੋਤ ਨਿਰੰਜਨੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਐਸੇ ਹੀਰੇ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲੁੱਕੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਤਿਸੰਗ ਸੀ ਅਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਡੇ ਨਗਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਨਿਰਜਨ ਥਾਉਂ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਉਹ ਮਸਤ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਾਪੀ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਸੁਆਰੇ, ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਦਾ ਓਹ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਓਸ ਚੰਗੇ ਨੇ ਅਜੇ ਬਾਈ ਹੁਨਾਲ ਸਿਆਲ ਮਸਾਂ ਵੇਖੇ ਸੇ। ਹਾਂ, ਅੱਜ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਜਿਵਾਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਿਛੋੜਿਆ ਓਹ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਘਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰ ਭਾਣਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰਦਾ । ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਸਿੱਖ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤਿਆ ਉਹ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਮੈਨੂੰ 'ਕਾਕੀ' ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਦੇ ਤਾਂ ਏਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਾਈ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਏ ਨੂੰ ਕੂੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਦੂਈ ਤੇ ਦਵੈਖ ਕਿਤੇ ਲਾਗ ਨਹੀਂ ਫਟਕਦੀ, ਅਮਿਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੈ, ਧੰਨ ਇਹ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੁਖ ਬੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਪਈ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਦੀ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਕੱਟਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਗਮਨ ਦੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਈ। ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਉਹ ਛਾਇਆ ਪਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਇਆ।

ਵਾਹ ਵਾਹ, ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਹਨ। ਮਾਂ ਪਿਉ ਤਾਂ ਕਰਨ ਜੋ ਕੁਛ ਵਡਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆਂ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੂਰਖ, ਜੋ ਭੁਲੀ ਰਹੀ ਤੇ ਹੱਤਯਾ ਕਰਦੀ ਤਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਫੇਰ ਵਡਿਆਈ ਗਈ; ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਲੜ੍ਹ, ਜਨਮ ਤੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਤੇ ਬੇਖਬਰ, ਮੁਗਧ ਅਜਾਣ ਕੀ ਜਾਣਾ ਕਿ ਇੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਾਤੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਿੰਵ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਕੂੰ ਢੂੰਡੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਦਬ ਕੀਕੂੰ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜੀ ਆਈ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਖਿਆ : ਹੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਜੀ! ਇਸ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਕੁਛ ਅਕਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਾਂ? ਅਜਾਣ ਹਾਂ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਦਾਨ ਕਰੋ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਵਿਸਾਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਸੱਤਯਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਦਾ ਮਿਲੀ ਰਹੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਨ ਕਰੋ ਜੋ ਇਸ ਅਭਾਗ ਪਰ ਹੁਣ ਸੁਭਾਗ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੋ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਇਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦਇਆ ਕਰੋ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਅੱਲ੍ਹੜ ਤੇ ਅੰਞਾਣੇ ਹਨ, ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਕੇ ਤਰ ਜਾਣ। ਦੂਜੀ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਇਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।'

ਪਿਆਰੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਜੀ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਸੁਣਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ। ਉਹ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਤਾਣ ਸੇ; ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ। ਜਿਥੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਉਸਰਨੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਬੈਠਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਇਆ ਤੇ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਆਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਗਰੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਝ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਲੱਗੀ। ਫੇਰ ਓਹ ਆਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਆਤਮਾਂ ਦਾ

ਲਹਿਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਅਤਿੱਥੀ ਰਾਹੀ! ਇਹ ਓਹ ਥਾਉਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸੇ; ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਨੂੰ ਬਰਸਾਂ ਅਰਾਧਿਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆ ਕੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਥੜੇ ਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰਾ ਕੱਤਕ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮੱਘਰ ਸਾਡੇ ਨੱਗਰ ਹੀ ਰਹੇ, ਤੱਪਾ ਤੇ ਲਾਗੇ ਦੇ ਗਿਰਾਈਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ 'ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਹੋ ਗਿਆ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਧਮ ਜੀਵ ਤਰ ਗਏ। ਹੁਣ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਕਦ ਇਹ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਛੁੜਨ? ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਹੱਦਾਂ ਉਚੇਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਯਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਅਦਬ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀ ਖੁੱਸਦਿਆਂ ਤੇ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਵਜਦਿਆਂ ਇਸ ਉਚੇ ਭਾਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਘੁੱਟਿਆ। ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ ਅਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਜਾਂ :-

ਜਿਨ੍ਹ ਰਾਹੀਂ ਚੱਲੇ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰ! ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਣਾਂ।
ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਵਾਸ ਰਹੇ, ਜਦ ਅੱਖ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾਣਾਂ।
ਯਾਦ ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਬਖਸ਼ੀ ਆਪੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਪੁਗਾਣਾ :
ਇਕ ਦਮ ਕਦੇ ਨ ਵਿਸਰੇ ਸਾਨੂੰ! ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਾਣਾ।
ਯਾਦ ਅਸਾਡੀ ਪਵੇ ਜਿ ਢਿੱਲੀ ਇਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਰਖਾਣਾ।
ਅੱਜ ਚੱਲੇ ਹੋ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ! ਮੁੜ ਬੀ ਫੇਰਾ ਪਾਣਾਂ।
ਰੁਲਦਿਆਂ, ਖੁਲਦਿਆਂ, ਨੀਵਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲੜ ਨਾ ਕਦੇ ਛੁਡਾਣਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਤੁਰਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਭਰੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚਰਨ ਪਕੜ ਕੇ ਰੋ ਪਈ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : 'ਹੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਜੀ! ਸੰਸਾਰ ਅਗਨਿ ਤੋਂ ਰੱਖ ਲਵੋ?'

ਆਖਣ ਲੱਗੇ : 'ਅਸਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਮੁਕਤਿ ਰਖੀ ਹੈ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਨਿਰਬਾਣ ਸਿਖਾਲਣ ਆਏ ਹਾਂ।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ : 'ਸੱਤਿ ਬਚਨ! ਜੋ ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਉਹੋ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਹੈ।' ਤਦ ਆਪ ਬੋਲੇ : 'ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ। 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ' ਤੇ 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸ' ਦੋਵੇਂ ਕਿਕੂੰ ਨਿਭਣ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਸਾਂ 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸ' ਮਤ ਟੋਰਿਆ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਕਰੇ ਪਰ ਅਧਰਮ ਕਰੇ ★ ਉਹ ਮਾੜਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਹਠ ਭੇਖ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਾੜਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੇ। ਪਖੰਡ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਹਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਦਿਖਾਵਾ ਹਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਕਪਟ ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅੰਤ ਜੀਉੜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਨਬੇੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।'

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : 'ਇਸ ਲਾਡਲੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ, ਇਹ ਜੋ ਕਰੇਗੀ ਉਹ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਜੇ ਇਹ ਚਾਹੇ, ਕਾਜ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਇਹ ਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਚੋਖਾ ਭਾਰ ਰਹੇਗਾ। ਸੁਰਤ ਇਸ ਦੀ ਨਾਮ ਦੇ ਘਰ ਰਸੀਆ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਖੀ ਹੈ।'

ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ 'ਹਰਿ ਦਾਸ' ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ : 'ਸਿੱਖਾ ! ਤੂੰ ਰਾਜ ਕਰੀਂ, ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਜੋਗ ਕਰੇਗੀ। ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਜੋਗ ਚੱਲੇਗਾ : ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਸਹਾਰਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਐਉਂ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜ ਜੋਗ ਕਮਾਕੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡੋਗੇ।' ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮਿੱਤ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ, ਬੱਦਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਪਰ ਨਿਤ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ, ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ, ਸੰਝ ਨੂੰ 'ਸੋਦਰ' ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਆਰਤੀ ਆਦਿ ਸੱਚੇ ਪਰਚੇਵੇਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਤੇ ਮੈਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਵੀਰ ਜੀ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ--ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ--ਬਿਤੀਤ ਹੋਈ।

★ ਕਬੀਰ ਜਉ ਗ੍ਰਿਹ ਕਰਹਿ ਤ ਧਰਮੁ ਕਰੁ...

ਹਾਂ, ਮੁਸਾਫਰ! ਏਥੇ ਇਕ ਅਨਜਾਣ ਗਰੀਬ ਸਿਖ ਮੁਸਾਫਰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜੋ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ਅਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ, ਜੋ ਮੂਰਖ ਤੇ ਖੁਰਦਰੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਘਾਇਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੀ ਦੇ ਨੀਰ ਵਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਸਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗੁੰਮ ਆਇਆ ਤੇ ਗੁੰਮ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਣੀ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਗੁੰਮ ਯਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸਾ ਵਾਕ ਕਰ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਾਡੇ ਤੱਪਿਓਂ ਟੁਰੇ ਸਨ, ਤਦ ਤੱਪੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੋ ਸਿਖ ਛੱਡਣ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੌਂ ਸੌ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸੀ। ਇਕ ਸਿਖ ਦੀ ਜਿੰਦੜੀ ਆਪਣੀ 'ਚੁੱਪ-ਆਵਾਜ਼' ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਈ। ਉਹ ਪਿਆਰੀ ਆਤਮਾਂ ਏਥੇ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਇਕ ਟੇਪੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਇਥੇ ਇਕ ਇਕ ਸਿਖ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਹੇ ਮੁਸਾਫਰ! ਕੀ ਤੂੰ ਸਿੱਖ ਹੈਂ? ਸਿਖ ਕਿ ਸਿਖੀ ਕੀਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਅਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਸੁਖ ਸੁਨੇਹੜੇ ਦਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਦੇ ਕੇ 'ਤੋਟੇ ਪੱਖ' ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ 'ਲਾਹੇ ਪੱਖ' ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿਤਾ, ਆਵਾਜ਼ਾ ਸੁਣ ਤੇ ਸਿਖ ਅਰ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿਖਾ, ਅਰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਸਿਖ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ! ਦੇਖ ਕਿ ਇਕ ਸਵਾ ਲੱਖ ਕਿਕੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੋਟੇ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਲਾਹੇ ਦੇ ਘਰ ਕਿਕੂੰ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ?

ਇਹ ਕੁਛ ਆਖਣ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਸੂਰਤ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਨਜ਼ਰ ਮੋੜ ਕੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕੀ, ਫੇਰੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕੀ ਤੇ ਬੋਲੀ :-

ਮਨਹੁ ਨ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਧਿਆਈਐ ॥
ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਤਿਵੈ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥ ੧ ॥
ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲਕੁਟੀ ਟੋਹਣੀ ॥
ਰਹਉ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ ਨ ਮੋਹੈ ਮੋਹਣੀ ॥ ੫ ॥ ਰਹਾਉ ।(ਸੂਹੀ ਮ:੧)

ਇਹ ਅਤਿ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੁਠ ਤੁਠ ਕੇ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਂਦੀ ਫੇਰ ਉਪਰ ਉਚੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਰਨ ਵਾਂਙੂ ਲਸਦੀ ਲਸਦੀ, ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ; ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੀ ਅੰਤ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਪਿਆ ਤੇ ਚਿੱਤ ਕੁਝ ਕਾਹਲਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਕਾਹਲ ਵਿਚ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਾਂ ਤੇ ਉਹ ਮੱਠ ਸੀ, ਇਕਾਂਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਰਸ ਫੁਹਾਰ ਓਥੇ ਭਰੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਛਿਣਕਾਉ ਮੇਰੇ ਲੂੰਆਂ ਨੂੰ ਛੁਹ ਛੁਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸਿੰਜਰਦਾ

ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਕੇ ਲੂੰਆਂ ਨੂੰ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਕਰਦੀ ਸੀ। 'ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ! ਵਾਹ ! ਕੀਕੂੰ ਤਾਰਿਆ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਖੇਡਦੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਗੰਮੀ ਦੇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਝਾਕਾ ਦੇ ਕੇ ਸੱਚੀ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ਹੈ।'

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਇਹ ਵਾਰਤਾ, ਬੜੀ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤਾਰਣਹਾਰ ਬਿਰਦ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਹੋਏ, ਜੋ ਸੋਕ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਤਿ ਥੋੜੇ ਆਏ ਸਨ। ਹਾਂ ਕੌਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਲ੍ਹੇਟੇ ਚਿੱਠੇ ਖੁਹਲੇ ਤੇ ਵਾਚੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਹਣੀ ਵਾਰਤਾ ਦਿੱਸੀ ਹੈ, ਅਚਰਜ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਸਿੱਖਯਾ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਤਾਰਨਹਾਰ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ ॥ ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ ॥ (ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫) ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ-ਦਾਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸੁਪਨਾ ਚੇਤੇ ਕਰ ਕਰ ਘੋਖ ਘੋਖ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਲਿਖ ਲਈਆਂ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸੁਭਾਗ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਗੁਰ ਯਸ਼ ਦਾ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਨੈਣਾਂ ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਕੰਨਾਂ ਤਕ ਅੱਪੜਦੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਠੰਡ ਪਾਵੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ
ਰਚਿਤ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ 104 ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈਨ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ
ਰਚਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ 263 ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈਨ ਜੀ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110 001